

SBÍRKA SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ A STANOVISEK

VÝBĚR Z ROZHODNUTÍ

Evropského soudu
pro lidská práva
ve Strasbourgu

OBSAH:	Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 15974/90 ve věci Prager a Oberschlick versus Rakousko	2
	Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 22885/93 ve věci Sheffieldová a Horshamová versus Velká Británie	11
	Rozsudek Evropského soudu o stížnosti č. 14967/89 ve věci Guerrová a další versus Itálie	24

ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
26. dubna 1995
VĚC PRAGER
(Rozsudek ve věci Prager a Oberschlick versus Rakousko)

Evropský soud pro lidská práva, zasedající v souladu s článkem 43 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) a příslušnými ustanoveními Jednacího řádu A, jako Senát, který tvořili následující soudci: R. Ryssdal, předseda, F. Gölcüklü, F. Matscher, L. – E. Pettiti, C. Russo, S. K. Martens, R. Pekkanen, F. Bigi, J. Makarczyk, a dále H. Petzold, tajemník Soudu, po poradě Senátu, která se konala 24. listopadu 1994 a 22. března 1995, posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Případ byl Soudu předán Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“) dne 15. dubna 1994 během tříměsíční lhůty stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy. Tomu předcházelo podání stížnosti proti Rakouské republice (č. 15974/90), předložené Komisi podle článku 25 dvěma rakouskými státními příslušníky, panem Michalem Pragerem a Gerhardem Oberschlickem, dne 21. prosince 1989.

Požadavek Komise vycházel z článků 44 a 48 a prohlášení, jímž Rakousko uznalo obligatorní pravomoc tohoto Soudu (článek 46). Předmětem uvedeného požadavku a žádosti bylo vydání rozhodnutí, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků odpovědného státu podle článku 10 a 14 Úmluvy.

2. V odpovědi na dotaz učiněný v souladu s ustanovením 33 § 3 (d) Jednacího řádu A žadatelé uvedli, že si přejí osobně se účastnit soudního řízení, a ustanovili advokáta, který je bude zastupovat (ustanovení 30). Předseda Soudu povolil na požádání tomuto advokátu používat německý jazyk (ust. 27 § 3).

3. Do ustanoveného Senátu byl z moci úřední jmenován pan F. Matscher, zvolený soudce rakouské národnosti (článek 43 Úmluvy), a pan R. Ryssdal, předseda Soudu (ust. 21 § 3 (b)). Dne 26. dubna 1994 vylosoval předseda soudu za přítomnosti tajemníka Soudu dalších sedm členů, a to pány F. Gölcüklü, L. – E. Pettitiho, C. Russoa, S. K. Martense, R. Pekkanena, F. Bigiho a J. Makarczyka (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 4).

4. Pan Ryssdal z titulu funkce předsedy Senátu (ust. 21 § 5) prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem rakouské vlády (dále jen „vláda“), právním zástupcem žadatelů a delegátem Komise postup soudního řízení (ust. 37 § 1 a ust. 38). Na základě toho bylo tajemníkovi Soudu dne 16. září 1994 předáno vyjádření vlády a dne 6. října vyjádření žadatelů. Na základě pokynů předsedy soudu vyžadoval tajemník Soudu na Komisi různé doklady, které byly dne 25. října předloženy. Dne 28. října tajemník Komise informoval tajemníka Soudu, že delegát Komise přednese své stanovisko při jednání.

5. Dne 25. srpna 1994 předseda Soudu pověřil podle ust. 37 § 2 dvě mezinárodní organizace na ochranu lidských práv, „Článek 19“ a „Mezinárodní práva“, aby předložily písemné komentáře ke specifickým aspektům případu. Komentáře těchto organizací byly doručeny k rukám tajemníka dne 10. října.

6. V souladu s rozhodnutím předsedy Senátu se veřejné zasedání konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 22. listopadu 1994. Soud předtím vykonal přípravné řízení.

Před soud předstoupily následující osoby:

(a) za vládu: W. Okresek, Federální kancléřství – zástupce vlády, S. Benner, prokurátor, Federální ministerstvo spravedlnosti, E. Bertagnoliová, Oddělení mezinárodního práva, Federální ministerstvo zahraničních věcí – poradci;

(b) za Komisi: H. G. Schermers, – delegát;

(c) za žadatele: G. Lansky, Rechtsanwalt – právní zástupce. Dále byl osobně přítomen i pan Prager.

Soud vyslechl úvodní přednesy pánů Schermerse, Lanského, Pragera a Okreseka.

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Zvláštní okolnosti případu

7. Oba pánové Prager a Oberschlick jsou novináři a žijí ve Vídni. Pan Oberschlick je vydavatelem (Medieninhaber) časopisu Forum.

A. Článek v časopise Forum

8. Dne 15. března 1987 byl ve Foru č. 397/398 publikován Pragerův článek nazvaný „Pozor na nelitostné soudce!“ (Achtung! Scharfe Richter!). Tento článek o třinácti stránkách kritizoval soudce zasedající v trestních odděleních rakouských soudů. Jako zdroj svého článku uváděl, kromě své vlastní zkušenosti, množství procesů, prohlášení právních zástupců a dopisovatelů z řad právnické obce a přehledy vytvořené vysokoškolskými odborníky.

Po krátkém shrnutí jeho zásadních tvrzení a po obecném úvodu autor detailně popisoval přístup devíti členů Vídeňského krajského trestního soudu (Landesgericht für Strafsachen), včetně soudce J.

I. Shrnutí

9. Znění tohoto shrnutí bylo následující:

„Tito soudci zacházejí s každým obviněným od samého počátku tak, jako by byl pachatelem. Drží ve vazbě osoby, které přijely ze zahraničí na základě tvrzení o možném nebezpečí. Že se budou skrývat před spravedlností. Táhá se lidí, kteří jsou bez vědomí po mdlobách, zda přijímají jejich výrok o trestu. Prohlášení o nevině přijímají lhostejně a spíše obviněným stanovují vyšší trest z důvodu nepříznání viny. – Někteří soudci Rakouského trestního soudu jsou všeho schopní; všichni jsou náchylní k mnohému: zde uvádíme vzorový příklad.“

2. Obecný úvod

10. Autor článku útočil v obecném úvodu zejména na ty soudce, kteří podle něj uplatňovali „v oblasti soudnictví“ absolutní moc, když využívali těch nejneopatrnějších slabostí a zvláštností obviněných. Soudci byli schopni přeměnit soudní síň v „bojiště“; pachatelé, kteří způsobili byť nejneopatrnější přestupek narušující vážnost soudce, riskovali, prostřednictvím platnosti takzvaného neomezeného diskrečního práva rozhodnout dle vlastního uvážení o hodnověrnosti důkazu, rok uvěznění navíc nebo ztrátu možnosti uložení podmíněného trestu.

Pan Prager dále kritizoval ty soudce, kteří zprostiti viny až v nejzazším možném případě, vynášeli mnohem tvrdší rozsudky, než jejich kolegové, zacházeli s právníky jako s mizery, pronásledovali a ponižovali extrémním způsobem obviněné, prodlužovali délku trvání vazby v řízení před soudem až přes stanovenou nezbytně nutnou dobu u zvláště závažných trestných činů a nebrali v úvahu rozhodnutí poroty, když s ním nesouhlasili. Dále prohlašoval, že nezávislost soudců se projevovala pouze v tom, že se nemístně zvyšovalo jejich přehnané sebevědomí a v tom, že aplikovali právo v celé jeho možné krutosti a absurditě, bezohledně a bez jakékoliv možnosti jim oponovat.

Pan Prager pokračoval ve výčtu svých osobních zkušeností ze setkání se soudci a z návštěv soudních síní a v této souvislosti informoval o „arogantním zastrašování“ soudce J. (menschenverachtende Schikanen).

3. Popis soudců

11. Článek rovněž popisoval určitý počet jednotlivých soudců. Popis soudce J. vypadá následovně:

„Typ: zuřivý ...[J.]

...

[J.], ve vyjádření k vídeňskému advokátovi [K.], právnímu zástupci obhajoby před několika lety: „Zkrátka to. Já už jsem se stejně rozhodl.“

[J.]: soudce, který nedovoluje sociálním kurátorům, aby byli přítomni v jeho senátu. Ve skutečnosti s nimi odmítá hovořit.

[J.]: soudce, který podal stížnost na prostitutku, jež i s pasákem utekla, aniž by k čemukoliv došlo po předchozím složení peněz. Patrně předpokládala, že její zákazník je hodně opilý, aby si vůbec povšimnul tohoto rozdílu. [J.] však toto očekával, a tak si zapsal poznávací značku jejich vozu.

Stížnost soudce [J.] vyústila v odsouzení prostitutky – a disciplinární řízení pro něj samotného, které se ukázalo být skutečně působivým, protože se tato nechutná událost svědčící o jeho zabeđenosti dostala i do novin.

Přesto všechno se tento soudce málem stal státním zástupcem. Tisk však odhalil skutečnost, ve které se opět objevilo jeho jméno, tentokrát ve spojitosti s trestním řízením a podezřením, že dal právní radu, aniž by byl k tomu zmocněn (Winkelschreiberei). Dva muži, pan L. a jeho syn, byli obviněni ze získání peněz prostřednictvím podvodných smluv od lidí, kteří si přáli získat byt ve staré zástavbě. Když vyšlo najevo, že tyto smlouvy byly vypracovány soudcem [J.], státní zastupitelství změnilo taktiku: najednou se nejednalo o podvodné smlouvy, ale o takový záměr, který šel nad rámec jejich použití.

[J.] tedy místo, aby se stal státním zástupcem, zůstal soudcem. Redaktoři Kuriera [rakouského deníku] však toho nyní litují, protože státní zástupce je méně nebezpečný.

V září Profil [rakouský časopis] ukázal proč. Ze svého úřadu vyšetřujícího soudce pan [J.] ponechal ve vazbě před soudním řízením přes rok narkomana, přestože tento obviněný ve vazbě oficiálně pověřil svého advokáta, aby soudci opakovaně sdělil, že se zmýlil v množství příslušných drog a že odpovídající trest bude od čtyř do šesti měsíců nepodmíněně.

Přesto všechno než by byl tento soudce podal ve smyslu nařízení námitku o neplatnosti k Nejvyššímu soudu, podal jí k předsedovi Odvolacího soudu a ten rozhodl tak, že tomuto muži vazbu prodlouží o další tři měsíce, aby se dostatečně zvažilo, zda má být propuštěn z vězení a zda nedošlo k pochybení vyšetřujícího soudce.

Jedna fotokopie by byla ušetřila tohoto uvězněného nejméně těchto tří měsíců. Byl propuštěn až na počátku března novým soudcem. Tento spis vyšetřovaného obdržel od soudců Nejvyššího soudu, kterým byl případ předložen, a tak uvězněný po třinácti měsících strávených ve vazbě byl koncem března odsouzen k pěti měsícům nepodmíněně.

Dva právní zástupci obhajoby, kteří byli z moci úřední stanoveni obviněnému, stanovili svoje poplatky do výše 85,000 šilinků.

Všechny tyto události se soudce [J.] ani nedotkly. Vysoký vousatý soudce má hluboký, znělý hlas. Ještě ke všemu byl v průběhu řízení o Marianně O., příležitostně zlodějce, spatřován, jak u soudu mimikou ovlivňuje kolegy soudce [S.].

Rozhodnutí poroty bylo potom zrušeno a proti právnímu zástupci obhajoby [G.] bylo zavedeno disciplinární řízení.“

B. Žaloba pro pomluvu

12. Dne 23. dubna 1987 podal soudce J. žalobu pro pomluvu na pana Pragera (üble Nachrede, článek 111 rakouského trestního zákona – viz odstavec 18 níže). Kromě toho požadoval zabavení příslušného čísla časopisu Forum a publikace s výňatkem z rozsudku, a dále odškodnění a pokutu od nakladatele i s autorem společně se soudními výlohami (paragrafy 33 až 36 zákona o sdělovacích prostředcích – Mediengesetz, viz odstavec 19 níže).

13. Dne 11. května 1987 žadatelé vznesli námitky u Vídeňského krajského trestního soudu a u Vídeňského odvolacího soudu (Oberlandesgericht). Dne 5. srpna Nejvyšší soud (Oberster Gerichtshof) námitku k Odvolacímu soudu zamítnul. Dne 17. září schválil námitku uplatněnou u Vídeňského krajského trestního soudu a případ postoupil ke Krajskému soudu v Eisenstadtu.

1. Soudní řízení prvního stupně

14. Dne 11. října 1988 Krajský soud v Eisenstadtu shledal pana Pragera vinným z urážky na cti souce J. prostřednictvím části napadeného článku, konkrétně těmito slovy:

(1) „Nakládají s každým obviněným od samého počátku jako s pachatelem.“

(2) „Někteří soudci Rakouského trestního soudu jsou všeho schopní.“

(3) „Nic se nevyrovnalo tomu, ... jak nestoudně soudce [J.] prováděl zastrasování.“

(4) „Typ: zuřivý [J.]“

(5) „Přesto všechno se tento soudce málem stal státním zástupcem. Tisk však odhalil skutečnost, ve které se opět objevilo jeho jméno, tentokrát ve spojitosti s trestním řízením a podezřením, že dal právní poradu, aniž by byl k tomu zmocněn (Winkelschreiberei). Dva muži, pan L. a jeho syn, byli obviněni ze získání peněz prostřednictvím podvodných smluv od lidí, kteří si přáli získat byt ve staré zástavbě. Když vyšlo najevo, že tyto smlouvy byly vypracovány soudcem [J.], státní zastupitelství změnilo taktiku: najednou se nejednalo o podvodné smlouvy, ale o takovýto záměr, který šel nad rámec jejich použití.“

„[J.] tedy místo, aby se stal státním zástupcem, zůstal soudcem. Redaktoři Kuriera (rakouského deníku) však toho nyní litují, protože státní zástupce je méně nebezpečný.“

Vycházeje z článku 111 trestního zákona, krajský soud odsoudil pana Pragera k pokutě splatné po 120 dni k 30 šilinkům denně a v případě nezaplacení k trestu 60 dnů odnětí svobody nepodmíněně. Panu Oberschlickovi bylo nařízeno zaplatit soudci J. odškodnění ve výši 30.000 šilinků a byl prohlášen za spoludopovědného s prvním žadatelem pokud jde o pokutu a právní poplatky (paragraf 6 (1) a 35 zákona o sdělovacích prostředcích). V poslední řadě soud rozhodl o zabavení zbylého nákladu příslušného čísla časopisu Forum a publikace s výňatky z rozsudku.

15. V odůvodnění rozsudku krajského soudu bylo uvedeno, že skutečné prvky trestného činu pomluvy byly prokázány. Tvrzení, která byla zpochybňována, čísla 2 a 4 otevřeně navrhovateli přisuzovala opovržením hodné povahové vlastnosti nebo přístup (eine verächtliche Eigenschaft oder Gesinnung), zatímco tvrzení čísla 1, 3 a 5 ho přímo obviňovala z nepoctivého a nečestného jednání, které jej mohlo vystavit opovržení nebo jej očernit v očích veřejnosti (ein unehrenhaftes und gegen die guten Sitten verstoßendes Verhalten, das objektiv geeignet ist, ihn der öffentlichen Meinung verächtlich zu machen oder herabzusetzen). Zkráceně, po podrobení takovéto všeobecné kritice měl nezúčastněný čtenář výběr vlastně velmi zůžený, prakticky pouze na to, že navrhovatel se dříve choval nečestně (ehrloses Verhalten) a měl ohavné povahové vlastnosti (verächtliche Charaktereigenschaften), autor si však nadto tohoto všeho byl dobře vědom.

Krajský soud poté prověřoval žádost pana Pragera o předložení dokumentů a výpovědi, které by vedly k potvrzení pravdivosti jeho stanovisek a novinářskou poctivost, kterou prokázal napsáním tohoto článku. Soud byl toho názoru, že pouze části 1, 3 a 5 byly vhodné pro tento typ důkazu, zatímco ostatní výroky měly povahu hodnotových názorů. Po zvážení tohoto problému soud rozhodl, že žádný z důkazů není dostatečně průkazný pro zveřejněná údajná tvrzení.

Z toho důvodu tvrzení č. 1, podle kterého soudce J. zacházel s každým obviněným od samého počátku jako s pachatelem, nebylo téměř s jistotou doloženo skutečností, podle níž tento soudce ve výše zmíněném případě požádal právního zástupce o stručnost vzhledem k již jím učiněnému rozhodnutí. Podobně ani tři rozsudky soudce J., které pan Prager uvedl jako důkaz pro tvrzení č. 3, nebyly dostatečným důkazem pro potvrzení výroku o údajné zastrasovací taktice již zmíněného soudce. Žádné z těchto rozhodnutí neprokazovalo ani v nejmenším jakékoliv záměrné nadbytečné poškozování. Nakonec obvinění z části č. 5 byla s určitostí vyvrácena rozhodnutím v disciplinárním řízení Vídeňským odvolacím soudem ze dne 6. prosince 1982. Dva soudní protokoly, jejichž předložení se prvním žadatel domáhal, nemohly nijak změnit skutečnosti, protože první z nich neobsahoval žádné informace o osobnosti soudce J. a druhý, vztahující se ke kandidatuře soudce na funkci státního zástupce, musel zůstat tajný.

Podle názoru soudu pan Prager též neprokázal, že článek v časopise vytvořil s péčí, náležitou pro novináře dle paragrafu 29 (1) zákona o sdělovacích prostředcích (viz odstavce 19 níže). Dále soud nesouhlasil s tím, že soudci J. nebyla dána příležitost reagovat na obvinění vznesená proti němu, práce na podkladech byla provedena velmi povrchním způsobem, a nadto přiznal, že se nikdy neúčastil byl jediného procesu, kterému soudce J. předsedal, a že vydal obsah starých novinových článků, aniž by si ověřil jejich přesnost a vydával je za pravdivá tvrzení před soudem založená na důkazu z druhé ruky.

2. Odvolání

16. Dne 26. června 1989 Videňský odvolací soud potvrdil tento rozsudek, ale snížil poplatek za škodu na 20.000 šilinků (viz odstavec 14 výše). Obzvláště rozhodl, že krajský soud v žádném směru neporušil práva obhajoby tím, že zamítl jako nepodložené důkazy předložené k posouzení panem Pragerem. Tato situace vznikla z toho důvodu, jakým způsobem byla kritika naformulována. Byla tak všeobecná, že nebylo možné určit důkaz potvrzující její přesnost. Tento případ se dále nadto odlišoval případu ve věci Lingers (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. července 1986, řada A, č. 103), který se soustřeďoval na potvrzení různých skutečností spíše než na vyjádření hodnotových názorů. Co se týká novinářské odpovědnosti, kterou novináři musí při výkonu svého povolání projevovat, platí zásada „audiatur et altera pars“.

17. Zbývající výtisky projednávaného vydání nikdy ve skutečnosti nebyly zabaveny (viz odstavec 14 výše).

II. Příslušné domácí právo

1. Trestní zákon

18. Článek 111 trestního zákona uvádí:

„1. Kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, upřesňující jeho povahové vlastnosti jako hodné pohrdání nebo po- stoj či chování jako nečestné, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, nebo který ho jakýmkoliv způsobem vydává pohrdání nebo ponížení v očích veřejnosti, bude potrestán odnětím svobody až na 6 měsíců nebo pokutou ...

2. Kdo spáchá čin uvedený v odstavci 1 tiskem, vysíláním nebo jiným podobně účinným způsobem, takže se pomluva všeobecně rozšíří ve veřejnosti, bude potrestán odnětím svobody až na 1 rok nebo pokutou ...

3. Prokáže-li se podobné prohlášení pravdivé, ten, kdo ho učiní, nebude potrestán. Kdo spáchá trestný čin uvedený v odstavci 1 a učinil tak za podmínek, které mu dávaly dostatečné důvody pro potvrzení pravdivosti uvedeného prohlášení, nebude trestně odpovědný.“

Článek 112 uvádí:

„Prokázání pravdy a dobré víry nebude přijatelné, pokud se osoba uvádějící dané prohlášení nebude odvo- lávat na jeho správnost nebo svou dobrou víru ...“

Podle článku 114 § 1 „je chování zmíněné v článku 111 ... ospravedlnitelné tehdy, jestliže vytváří prostor pro splnění právních závazků nebo uplatnění práva“. Podle paragrafu 2 stejného ustanovení „kdo je z určitých důvodů donucen učinit prohlášení ve smyslu článku 111 ... v určité formě a způsobem, jakým bylo učiněno, nebude obviněn z trestného činu, pokud se tato tvrzení neprokáží a ač si tyto skutečnosti nemohl uvědomit, i za předpokladu, že tomu věnoval náležitou péči ...“.

2. Zákon o sdělovacích prostředcích

19. V paragrafu 6 zákona o sdělovacích prostředcích je uvedena velmi přísně odpovědnost nakladatele pro případ pomluvy: oběť této pomluvy pak může na nakladateli požadovat náhradu škody. Kromě toho naklada- tel může být označen za spolupachatele společně s osobou odsouzenou za trestný čin spáchaný prostřední- ctvím sdělovacích prostředků a může být odsouzen k pokutě a k uhrazení nákladů řízení (paragraf 35).

Osoba poškozená pomluvou může požadovat propadnutí publikace, ve které došlo ke spáchání trestného či- nu prostřednictvím sdělovacích prostředků (paragraf 33). Podle paragrafu 36 tato osoba dále může požadovat okamžité zabavení takovéto publikace, jestliže je pravděpodobné, že paragraf 33 bude uplatněn následně, pokud naopak důsledky takovéhoto zabavení by nebyly v souladu s oprávněným zájmem, který by měl být chráněn právě tímto opatřením. Zabavení publikace nebude nařízeno v případě, že tento zájem může být místo toho chrá- něn publikováním informace, která vyšla najevo v průběhu soudního řízení (paragraf 37). Nakonec může oběť požadovat publikování rozsudku v případě, že je to nezbytné pro informování veřejnosti (paragraf 34).

V paragrafu 29 (1) je mimo jiné uvedeno, že nakladatelé a novináři se budou varovat spáchání trestného či- nu ohledně informací průkazných z hlediska svojí přesnosti, nejenom prostého konstatování tohoto důkazu,

ale i přes velký společenský zájem na publikování takovéto informace, a dále i když po náležitém prozkoumání, jsou oprávněni věřit spornému tvrzení.

JEDNÁNÍ PŘED KOMISÍ

20. Ve své žádosti podané ke Komisi (č. 15974/90) dne 21. prosince 1989 si pánové Prager a Oberschlick stěžovali, že jejich odsouzení porušilo jejich právo na svobodu projevu zaručenou článkem 10 Úmluvy a že příkaz k zabavení zbylých kopií časopisu lze vyčíslit jako diskriminaci zakázanou podle článku 14 ve spojení s článkem 10. Dále uváděli, že došlo k porušení článku 6 a 13 Úmluvy.

21. Dne 29. března 1993 Komise prohlásila stížnosti týkající se článku 10 a 14 za přípustné a zbytek žádosti za nepřipustnou. Ve své zprávě z 28. února 1994 (článek 31) Komise vyjádřila stanovisko patnácti hlasy proti dvanácti, že nedošlo k porušení článku 10 a jednomyslně, že nedošlo k porušení článku 14 předneseného společně s článkem 10.

Celý text stanoviska Komise a dvou nesouhlasných stanovisek obsažených ve zprávě je uveden v příloze tohoto rozsudku.

KONEČNÝ NÁVRH PŘEDLOŽENÝ SOUDU

22. Vláda ve svém prohlášení požádala Soud:

(a) aby stížnosti druhého žadatele založené na porušení článku 14 a společně 10 Úmluvy a článku 10 samostatně byly prohlášené za nepřipustné pro nevyčerpání domácích právních prostředků a proto, že žadatelé nebylo uděleno postavení obětí:

(b) aby rozhodl, že žadatelé nejsou oběťmi ve smyslu porušení článku 10.

23. Žadatelé vyzvali Soud, aby rozhodl o porušení článku 10.

PRÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 10 Úmluvy

24. Žadatelé si stěžovali na porušení svého práva na svobodu projevu jak je zaručena článkem 10 Úmluvy, který zní:

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

A. Předběžná námitka vlády

25. Vláda tvrdila, jako dříve neúspěšně před Komisí, že pan Oberschlick nemůže být považován za „obět“ ve smyslu článku 25 § 1 Úmluvy. Vzhledem k tomu, že pouze vydal článek, jehož nebyl autorem, nelze říci, že by on sám uplatňoval právo na svobodu projevu. Kromě toho neutrpěl žádnou finanční újmu jako následek řízení vedeného proti němu: nemusel platit vůbec nic, jako společný dlužník ve vztahu k pokutě a soudním poplatkům mohl požadovat vůči panu Pragerovi peněžitou náhradu jakýchkoliv nákladů, které se objevily ve vztahu k odsouzení (viz odstavce 14 – 15 výše).

26. Článek 25 považuje za obět osobu přímo zasaženou činem nebo zanedbáním projednávané otázky, porušení je možné i za neexistence poškození; toto porušení se vztahuje pouze k žádosti k článku 50 (viz. mezi jiným, rozsudek případu Groppera Radio AG a další versus Švýcarsko ze dne 28. března 1990, řada A, č. 173, str. 20, § 47).

27. Soud si povšimnul, jako Komise i žadatelé, že trestní řízení zahájené na základě stížnosti soudce J. bylo vedeno jak proti panu Pragerovi, tak proti panu Oberschlickovi. Tento byl usvědčen ze spáchání trestného činu pro vydání článku ve svém časopise (viz odstavec 14 výše). Rozhodnutí Eisenstadtského krajského soudu a Vídeňského odvolacího soudu se ho přímo týkala. Proto podle toho mohl prohlašovat, že se stal obětí údajného porušení zákona.

Z toho vyplývá závěr, že předběžná námitka vlády se zamítá.

B. Podstata stížnosti

28. Není pochyb o tom, že odsouzení pana Pragera pro pomluvu a k dalším opatřením, na které si žadatel stěžoval, přerostly při svém výkonu k omezování svobody projevu.

Takovýto zásah, pokud nebyl „stanoven zákonem“, nesledoval jeden nebo více cílů vyložených v odst. 2 článku 10 a nebyl „nezbytný v demokratické společnosti“ k dosažení takovýchto cílů, porušil článek 10.

1. „Stanoveno zákonem“

29. Podle návrhu žadatelů nemůže být článek 111 Rakouského trestního zákona a paragraf 29 Zákona o sdělovacích prostředcích označován jako „zákon“ ve smyslu Úmluvy. Až dosud byla tato ustanovení určena pro žalobce ke stanovení, které části textu se stanou předmětem trestního řízení, a k uchránění obviněného od předložení důkazního materiálu o závažných skutečnostech, čímž jejich žádost neobsahovala dostatečný stupeň schopnosti předvídat.

30. V několika předchozích případech Soud shledal, že článek 111 trestního zákona nese znaky „zákona“ (viz následující rozsudky: ve věci Lingens, výše uvedený, str. 24, § 36; ve věci Oberschlick versus Rakousko, ze dne 23. května 1991, řada A, č. 204, str. 24, § 54; ve věci Schwabe versus Rakousko, ze dne 28. srpna 1992, řada A, č. 242 – B, str. 31 – 32, § 25). Také zde nic nenavzděčuje tomu, že by bylo s ohledem na paragraf 29 zákona o sdělovacích prostředcích učiněno odlišné rozhodnutí. Nejasné skutečnosti spojované v žádosti s těmito dvěma ustanoveními na této úrovni řízení nepřesahovaly, což žadatelé mohli očekávat, jestliže byli v nouzi při hledání patřičné rady (viz, mutatis mutandis, rozsudek ve věci Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs a Gubi versus Rakousko, ze dne 19. prosince 1994, řada A, č. 302, str. 18 – 19, § 46).

2. Zda byl účel zákonný

31. Soud neshledává jako Komise žádné důvody k tomu, aby pochyboval, že rozhodnutí o problému byla záměrná, jak ostatně vláda potvrzovala, za účelem ochrany dobré pověsti jiných, v tomto případě soudce J., a autority soudnictví, které jsou zákonnými opatřeními ve smyslu článku 10 § 2.

3. Nezbytnost zásahu

32. Žadatelé argumentovali tím, že jejich odsouzení v žádném případě nebyla oprávněná. Pan Prager tím, že ve stručnosti charakterizoval různé členy Vídeňského krajského trestního soudu, pouze nastínil základní problémy ve vztahu k rakouskému systému trestního soudnictví. V tomto typu časopisu, vycházejícím z karikatury a přehánění, bylo běžnou praxí zveličování projednávaného problému v zájmu upoutání pozornosti čtenářů. Autor se nijak nezpronevěřil této technice ani v tomto případě, zvláště vezmeme-li v úvahu skutečnost, že se jeho článek objevil v periodické publikaci určené vzdělaným lidem s dobrými rozlišovacími schopnostmi. Kromě toho z devíti popisovaných soudců si stěžoval pouze soudce J.

Současně pan Prager a Oberschlick kritizovali trestní řízení vedené proti nim. Byly jim odmítnuty všechny přiměřené prostředky pro vlastní obhajobu. Soudec J. osobně určil, aniž by měli možnost vznést námitky, ty části článku, které se staly podkladem pro uznání viny; taktó vybral různé obecné věty a výrazy z kontextu – zvláště části č. 1 a 2 (viz odstavec 14 výše) – a nesprávně je označoval za namířené proti němu. Krajský soud nejenom, že nebral v úvahu chybný rozdíl mezi tvrzením před soudem (části č. 1, 3 a 5) a hodnotícími názory (části č. 2 a 4), ale také neprávem odmítl žadatelům právo prokázat různé události, které by stanovily pravdivost prvních tvrzení a přípustnost komentáře těch druhých (viz odstavec 15 výše). Pokud se týče skutečností, ohledně kterých soud dovolil předložení důkazů, měl při porušení zákona ustanovit břemeno, kterým by se ukázalo, že se jednalo o pravdivé skutečnosti o obviněném. Toto byl přístup, kterým by novináři byli zastrášení, aby se dále o systém soudnictví nezajímali.

Konečně nebylo správným prohlašovat, že pan Prager nevěnoval vytváření svého článku náležitou profesionální péči. Naopak měl svůj text podložený výzkumem vedeným více než šest měsíců, během kterých se spojil s právníky, soudci a dalšími vysokoškolsky vzdělanými lidmi. Jako dodatek uvádíme, že se po tři a půl měsíce denně účastnil jednání u Vídeňského soudního dvora.

33. Vláda však trvala na tom, že kromě podněcené diskuse o fungování rakouského systému soudnictví, příslušné úryvky článku pouze obsahovaly útoky proti soudci J., přestože tento nijak pana Pragera neprovozoval. Vláda tedy postavila do středu věci zvýšenou ochranu ve shodě s vyjádřením politických názorů. Autor neprokázal pravdivost svých tvrzení jednoduše proto, že byla nepodložená. Názory vyjádřené panem Pragerem nemohly mít úplnou imunitu, protože nemohly být díky jejich přesnosti ověřeny. Tresty byly uloženy díky těm prohlášením, které překročily meze přijatelné kritiky. Pan Prager nemohl vést obhajobu ve smyslu dobré víry, protože zanedbal základní pravidla žurnalistiky, zvláště těch, které vyžadují profesionálně a osobně ověřit pravdivost získávaných informací a dále dát osobám, jichž se takoveto informací dotýkají, možnost se k nim vyjádřit.

34. Soud znovu zdůraznil, že tisk hraje vůdčí roli v právním státě. Přesto nelze překročit určitý soubor mezí, mimo jiné, za účelem ochrany postavení ostatních, nieměně je jeho povinností sdělit – způsobem, který odpovídá jeho závazkům a povinnostem – informace a představy o politických otázkách a dalších záležitostech týkajících se společenského zájmu (viz *mutatis mutandis*, rozsudek ve věci *Castells versus Španělsko* ze dne 23. dubna 1992, řada A, č. 236, str. 23, § 43).

Toto nepochybně zahrnuje otázky týkající se fungování systému soudnictví, instituce, která je zásadní pro kteroukoliv demokratickou společnost. Tisk je jedním z prostředků, kterým si politikové a veřejné mínění mohou ověřit, že soudci za ně nesou důležité odpovědnosti způsobem, který je slučitelný s účelem, na základě něhož jim je tento úkol svěřen.

Toto se považuje za nutnost, kterou musí jako zvláštní roli hrát soudnictví ve společnosti. Jako záruka spravedlnosti, základní hodnoty v zákonném státě, musí se těšit důvěře společnosti, jestliže má být úspěšná ve výkonu svých povinností. Musí proto prokázat nezbytnost v ochraně této důvěryhodnosti proti rušivým útokům, které jsou ve své podstatě nepodložené, zvláště z toho pohledu na skutkovou podstatu, kdy soudci jsou kritizováni jako subjekt vystavený povinnosti vlastního rozhodování, které jim zabraňuje v odporu.

35. Hodnocení těchto faktorů připadá především na státní orgány, které používají určité hranice v chápání při určování skutečnosti a rozšíření nezbytnosti zásahu do svobody projevu. Toto hodnocení však podléhá evropskému doзору a zahrnuje jak zákony, tak rozhodnutí uplatňující je, dokonce i rozhodnutí vyhotovená nezávislým soudem (viz, mimo jiné, rozsudek ve věci *Barford versus Dánsko* ze dne 22. února 1989, řada A, č. 149, str. 12, § 28).

36. Klasifikace částí ve vydání jako hodnotová mínění a tvrzení skutečnosti vzniká podle mínění soudu v rámci tohoto okruhu hranic chápání.

Některá tvrzení, která byla postavena naroveň obviněním, byla opravdu závažná. Proto není překvapující, že se očekávalo autorovo náležité vysvětlení. Setrváváním na stanovisku, že vídeňští soudci „zacházejí od samého počátku s každým obviněným jako s pachatelem“ nebo příznáním charakteristiky soudci J. jako „nařoukaný“ a „zastrašující“ ve vztahu k plnění jeho povinností, žadatel obvinil jako následek dotyčné osoby z toho,

že jako soudci porušují zákon a téměř jistě porušují své profesní závazky. Nejenom že tímto poškodil jejich pověst, ale také narušil důvěru veřejnosti v bezúhonnost soudnictví jako celku.

37. Důvod, proč pan Prager neprokázal pravdivost svých tvrzení ani to, že jeho hodnotící názory byly prostými komentáři, není jenom v tom, jak soud použil právo všeobecným způsobem; ve skutečnosti je to hlediště, které bylo u počátku ukládaného trestu. Jak už Komise poukázala, důkazní materiál doložil, že příslušná rozhodnutí nebyla namířena proti použití svobody projevu žadatelů ve vztahu k systému soudnictví a že skutečnost kritiky určitých soudců jmenovitě, ale zároveň s takovou šíří obvinění a s nedostatečným podkladovým základem, se zdála být zcela nezbytně předpojatou. Proto se Eisenstadtský krajský soud vyjádřil ve svém rozsudku takto „po podrobení takovéto všeobecné kritice měl nezúčastněný čtenář výběr vlastně velmi zúžený, prakticky pouze na to, že navrhovatel se dříve choval nečestně a měl ohavné povahové vlastnosti“ (viz odstavec 15 výše).

Pan Prager ani nemohl, podle názoru Soudu, použít svojí dobrou víru nebo jednání v souladu s novinářskou etikou. Učinný výzkum nebyl pro podložení takto závažných tvrzení postačující. K tomu se vztahuje skutečnost, že dle jeho vlastního prohlášení nikdy nenavštívil byt jedině trestní řízení vedené soudcem J. Kromě toho nedal zmíněnému soudci jedinou možnost vyjádřit se k obviněním vzneseným proti němu.

38. Je pravdou, že svoboda projevu podléhající odstavci 2 článku 10, se dá použít nejen pro „informace“ nebo „myšlenky“, které jsou příznivě očekávány nebo označovány za neútočné, nebo i lhotejně, ale také pro ty, které porušují zákon, šokují nebo obtěžují stát nebo kteroukoliv část společnosti (viz, mutatis mutandis, rozsudek ve věci Castellú, výše zmiňovaný, str. 22, § 42, a rozsudek ve věci Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs a Gubi, výše zmiňovaný, str. 17, § 36). Nadto si je Soud vědom skutečnosti, že novinářská svoboda také zahrnuje možné uchýlení se k určitému stupni nadsázky nebo dokonce provokace.

Avšak vzhledem ke všem uvedeným okolnostem popisovaným výše k určité šíři výkladu, která je ponechána na smluvních státech, zpochybňovaný zásah se nezdá být nepřiměřený vzhledem k použitému zákonnému účelu. Toto stanovisko má být „nutně v demokratické společnosti“ zachováváno.

39. Závěrem tedy nedošlo k žádnému porušení článku 10.

II. Údajné porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 10

40. Ve své žádosti ke Komisi pan Prager a Oberschlick také uváděli údajné porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 10 (viz odstavec 20 výše). Avšak před Soudem tuto stížnost neuplatnili, a tak Soud nepokládal za nutné se tímto problémem na vlastní návrh zabývat.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD

1. Zamítá jednomyslně předběžnou námítku vlády;

2. Potvrzuje pět hlasy proti čtyřem, že nedošlo k porušení článku 10 Úmluvy;

3. Potvrzuje jednomyslně, že je nezbytné prošetřit stížnost vycházející z článku 14 ve spojení s článkem 10. Rozsudek je vyhotoven v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášen na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 26. dubna 1995.

Herbert PETZOLD
tajemník Soudu

Rolv RYSSDAL
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

30. července 1998

VĚC SHEFFIELDOVÁ

(Rozsudek ve věci Sheffieldová a Horshamová versus Velká Británie)

Evropský soud pro lidská práva, zasedající ve věci Sheffieldová a Horshamová versus Velká Británie, podle článku č. 51 Jednacího řádu A, jako Senát, který tvořili následující soudci: R. Bernhardt, předseda, Thór Vilhjálmsson, F. Matsher, A. Spielmann, J. De Meyer, N. Valticos, E. Palm, A. N. Loizou, J. M. Morenilla, John Freeland, M. A. Lopes Rocha, L. Wildhaber, J. Makarczyk, K. Jungwiert, P. Kūris, J. Casadevall, P. van Dijk, T. Pantiru, M. Voicu, V. Butkevych, a dále H. Petzold, tajemník Soudu, a P. J. Mahoney, zástupce tajemníka Soudu, po poradě Senátu, která se konala 25. dubna a 25. června 1998, posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Příklad byl předán Soudu jako dvě samostatné věci (Sheffieldová versus Velká Británie a Horshamová versus Velká Británie) Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“) 4. března 1997 během tříměsíční lhůty stanovené článkem č. 32 § 1 a článkem 47 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále jen „Úmluva“). Případu Sheffieldová versus Velká Británie předcházelo podání stížnosti (č. 22885/93), předložené Komisi podle článku 25 Úmluvy, slečnou Kristinou Sheffieldovou, britskou státní příslušnicí, dne 4. srpna 1993. Případu Horsham versus Velká Británie předcházelo podání stížnosti (č. 23390/94), předložené proti témuž smluvnímu státu a stejného data paní Rachel Horshamovou, také britskou státní příslušnicí.

Požadavek komise vycházel z článků 44 a 48 Úmluvy a prohlášení, jímž Velká Británie uznala obligatorní pravomoc tohoto Soudu podle článku 46. Předmětem uvedeného požadavku bylo vydání rozhodnutí, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků odpovědného státu podle článku 8, 12, 13 a 14 Úmluvy.

2. V odpovědi na dotaz učiněný podle ust. 33 § 3 (d) Jednacího řádu A žadatelky uvedly, že si přejí osobně se účastnit řízení, a ustanovily advokáta, který je bude zastupovat (článek č. 30).

3. Dne 19. března 1997 tehdejší předseda Soudu, pan R. Ryssdal, rozhodl podle ustanovení 21 § 7 v zájmu řádného výkonu spravedlnosti, že bude vytvořen jeden senát, který bude projednávat obě věci současně, aniž by sloučením obou případů ovlivnil projednávání další instancí.

4. Do Senátu ustanoveného za tímto účelem byl z moci úřední jmenován Sir John Freeland (ust. 21 § 7), zvolený soudce britské národnosti (článek 43 Úmluvy), a pan Bernhardt, tehdejší místopředseda Soudu (ustanovení 21 § 4 (b)). Dne 19. března 1997 předseda Soudu vylosoval za přítomnosti tajemníka dalších sedm členů, a to pány J. De Meyera, N. Valticose, paní E. Palmovou, pány A. N. Loizoua, J. Makarczyka, K. Jungwierta a T. Pantirua (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 5).

5. Pan Bernhardt z titulu funkce předsedy (ust. 21 § 6) prostřednictvím tajemníka soudu konzultoval se zástupcem vlády Velké Británie (dále jen „vláda“), dále s právním zástupcem žadatelek a delegátem Komise postup soudního řízení (ust. 37 § 1 a 38). Na základě toho byla tajemníkovi Soudu předána vyjádření vlády dne 22. října a žadatelek dne 24. října 1997.

6. Dne 28. května 1997 předseda senátu udělil povolení nevládní organizaci Liberty se sídlem v Londýně k předložení písemných komentářů k případu (ust. 37 § 2). Tyto komentáře senát obdržel 27. října 1997 a doručil je žadatelkám, zástupci vlády a delegátovi Komise k prozkoumání. Žadatelky předložily stanovisko ke komentářům Liberty dopisem doručeným do sekretariátu 30. ledna 1998.

7. V souladu s rozhodnutím předsedy senátu se společně veřejné zasedání pro oba případy konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 24. února 1998. Soud předtím vykonal přípravné řízení.

Před Soud předstoupily následující osoby:

(a) za vládu: paní S. McCroryová, pracovnice Ministerstva zahraničních věcí a záležitostí britského společenství, pan D. Pannick, královská rada, pan R. Singh, právní zástupce, pan J. Talbot, paní C. Lloydová a R. Sandby-Thomasová, poradci;

(b) za Komisi: paní G. Thuneová, delegátka;

(c) za žadatelky: pan A. Duffy, pan A. McFarlane, pan T. Eicke, právní zástupce, pan H. Brandman, advokát. Soud vyslechl úvodní přednesy paní Thuneové, dále pak pánů Duffyho, McFarlaneho a Pannicka.

8. Při následném přezkoumávání dne 2. března 1998 se senát rozhodl vzdát se soudní pravomocí ve prospěch velkého senátu (ust. 51 § 1).

9. Do ustanoveného velkého senátu byli z moci úřední jmenováni pan R. Bernhardt, místopředseda Soudu, další členové a čtyři náhradníci za ty členy senátu, kteří se vzdali soudní pravomocí; jmenovitě to byli pan P. van Dijk, V. Butkevych, J. Casadevall a A. Spielmann (ust. 51 § 2 (a) a (b)). Dne 2. března 1998 za přítomnosti tajemníka vylosoval místopředseda dalších osm soudců povolanych k doplnění velkého senátu, a to pana Thóra Vilhjálmsóna, F. Matschera, B. Walshe, J. M. Morenilla, L. Widhabera, P. Kürise, E. Levitse a M. Voicua (ust. 51 § 2 (c)). Pan M. A. Lopes Rocha následně nahradil pana Walshe, v důsledku jeho smrti (ust. 24 § 1 spolu s ust. 51 § 6). V pozdějším stadiu procesu nebyl pan Levits schopn účastnit se dalšího pojednávání případu, ale nebyl nahrazen.

10. Po převzetí písemného vyjádření vládního zástupce, delegáta komise a žadatelek se velký senát usnesl dne 25. dubna 1998, že není nezbytné v případě dále konat zasedání ve smyslu rozhodnutí původního senátu o vzdání se soudní pravomocí (ust. 40 společně s ust. 51 § 6).

11. Dne 25. dubna 1998 velký senát nařídil sloučení obou případů (ust. 39 § 3 in fine).

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Okolnosti případu

2. Případ první žadatelky, slečny Sheffieldové

12. První žadatelka, slečna Kristýna Sheffieldová, je britská státní příslušnice, která se narodila roku 1946 a v současné době žije v Londýně. Při narození bylo žadatelce do matriky zapsáno pohlaví mužské. Před léčbou vedoucí ke změně pohlaví (viz odstavec 13 níže) byla vdaná. Z tohoto manželství, nyní zrušeného, se jí narodila jedna dcera.

13. V roce 1986 tato první žadatelka započala léčbu na klinice pro shodnost pohlaví v Londýně a blíže neurčeného data se úspěšně podrobila operaci a léčbě vedoucí ke změně pohlaví. Listinou o jednostranném právním úkonu si změnila dosavadní jméno na současné. Změna jména byla zanesena do jejího pasu a řídičského průkazu.

14. Slečna Sheffieldová dokládá problémy, se kterými se setkala díky svému rozhodnutí podrobit se operaci na změnu pohlaví a díky uskutečnění této změny.

15. Žadatelka uvádí, že jí její soukromý psychiatr a chirurg upozornili na to, že byla požádána o rozvod, což bylo předběžnou podmínkou k tomu, aby operace mohla být vykonána. Následně po rozvodu žadatelčini dřívější choť požádala soud, aby zakázal žadatelce styk s dcerou. Žadatelka uvádí, že příslušný soudce této

žádosti vyhověl s odůvodněním, že styk s transsexuálem není v zájmu řádné výchovy dítěte. Od té doby žadatelka již po dvanáct let svojí dceru neviděla.

16. Přestože nové jméno žadatelky bylo zaneseno do pasu a řidičského průkazu, její rodný list a další záznamy jí vedou pod jejím původním jménem a pohlavím. Co se týká pasu, žadatelka trvá na tom, že jakmile vznikne potřeba dalšího šetření o jeho nositelce, nevyhnutelně to povede k odhalení jejího původního jména a pohlaví. Žadatelka uvádí jako příklad svoje zkušenosti s žádostí o vízum u Velvyslanectví Spojených států v Londýně.

17. Dne 7. a 16. dubna 1992 slečna Sheffieldová navštívila soud, aby se zaručila za přítele sumou 2.000 liber. V obou případech byla ke svému velkému údivu požádána, aby prozradila soudu svoje předchozí jméno. Dále nebyla doporučena jako korunní svědek ve prospěch přítele, proti kterému bylo vedenou soudní řízení ve věci obvinění z trestného činu v březnu 1994, protože se soud obával, že by proces nabyl charakteru senzacčnosti poté, co by po předložení rodného listu soudu došlo k odhalení jejího původního pohlaví.

18. V červnu 1992 byla slečna Sheffieldová uvězněna pro porušení zbrojních předpisů. Od těchto opatření bylo upuštěno, když bylo určeno, že se jedná o repliku. Díky poznámkám policejních důstojníků prozrazujícím, že byli informováni o změně pohlaví žadatelky, žadatelka žádala, aby bylo zjištěno, zda tyto osobní podrobnosti jsou zaneseny do policejních počítačových záznamů. Žadatelka odhalila, že podle oficiální žádosti o informace učiněné podle ustanovení zákona na ochranu dat z roku 1984 musí uvést své pohlaví a další jména. V dalším šetření již nepokračovala.

19. Dne 20. prosince 1992 si žadatelka zařizovala pojištění na auto. Ve formuláři, který měla vyplnit pro potřeby smlouvy, bylo nutné uvést pohlaví. Protože podle zákonů Spojeného království je nadále považována za muže, byla povinna vyplnit rubriku pohlaví jako muž. Žadatelka dodává, že je povinna ze zákona o křivopřísežnictví z roku 1911 uvádět za určitých okolností svojí předchozí sexuální totožnost pod pohrůzkou trestních opatření.

20. Žadatelka dále uvádí, že její rozhodnutí podstoupit změnu pohlaví vyústilo v to, že se stala předmětem diskriminace v zaměstnání a při hledání práce. Je povoláním pilot. Uvádí, že jí zaměstnavatel v roce 1986 následně jako přímý důsledek změny pohlaví propustil a shledala nemožným získat zaměstnání v odpovídající profesi v tomto státě, který je odpůrcem. Připsala to na vrub především právní situaci transsexuálů ve zmíněném státě.

B. Případ druhé žadatelky, slečny Horshamové

21. Druhá žadatelka, slečna Rachel Horshamová, je britská státní příslušnice, narozená roku 1946. Žije v Holandsku od roku 1974 a získala holandské občanství naturalizací v září 1993.

Druhá žadatelka byla při porodu zapsána do matriky jako muž. Tato žadatelka uvádí, že od mládí začala pociťovat problém ve vztahu k sobě jako k muži a když završila dvacátý první rok, bylo jí naprosto jasné, že je transsexuálem. Opustila Spojené království v roce 1971, protože se obávala toho, jaké důsledky by jí přineslo možné odhalení její transsexuální orientace. Potom žila v cizině jako žena.

22. Od roku 1990 se slečna Horshamová podrobovala psychoterapii a hormonální léčbě, aby nakonec dne 21. května 1992 prodělala operaci na změnu pohlaví v Universitní nemocnici s bezplatnou péčí v Amsterodamu.

23. Dne 26. června 1992, po předchozích odmítnutích požádala Britské velvyslanectví v Amsterodamu o změnu fotografie a o zápis svého nového jména do pasu. Bylo jí sděleno, že takováto změna může být provedena pouze na základě rozhodnutí holandských soudů. Dne 24. srpna 1992 obdržela slečna Horshamová rozhodnutí Amsterodamského krajského soudu, že jí má být vydán Matričním úřadem v Haagu nový rodný list, do kterého bude zaneseno její nové jméno a nová skutečnost o změně pohlaví na ženském. Tento rodný list byl vystaven dne 12. listopadu 1992. Mezitím jí byl na základě předložení soudního rozhodnutí dne 11. září 1992 vydán u Britského velvyslanectví nový pas, do kterého bylo zaneseno žadatelčino nové jméno a pohlaví ženském.

24. Dne 15. listopadu 1992 tato druhá žadatelka podala žádost, aby byl její původní rodný list ve Velké Británii změněn ve smyslu zápisu pohlaví jako ženské. Úřad pro evidenci obyvatelstva (OPCS) odpověděl dopisem ze dne 20. listopadu 1992 s tím, že podle práva ve Velké Británii zde neexistuje žádné ustanovení pro zápis nových informací do jejího původního rodného listu.

25. Slečna Horshamová uvádí, že je přinucena žít díky právní situaci ve Velké Británii v emigraci. Má partnera mužského pohlaví, kterého si chce vzít za muže. Tato žadatelka dále uvádí, že by ráda vedla společný manželský život ve Velké Británii, ale bylo jí sděleno úřadem OPCS prostřednictvím dopisu ze dne 4. listopadu 1993, že v důsledku anglické právní úpravy, pokud by byla repatriována do Velké Británie, nemohla by uzavřít platný sňatek, ať už by se tento sňatek „konal v Holandsku nebo kdekoliv jinde“.

II. Příslušné domácí právo

A. Jména

26. Osoba je podle anglického práva oprávněna přijmout taková jména či příjmení, jaká si přeje. Tato jména jsou platná pro potřeby identifikace a mohou být použita v pasech, řidičských průkazech, zdravotních a pojišťovacích průkazech atd. Nová jména jsou dále uvedena na voličském seznamu.

B. Manželství a definice pohlaví v domácím právu

27. Manželství je podle anglického práva vymezeno jako dobrovolné spojení muže a ženy. V případě Corbettová versus Corbett (r. 1971, Zápisy o pozůstalostním řízení č. 83) soudce Ormrod rozhodl, že druh pohlaví je určen na základě výsledků chromozomálních testů a testů pohlavních žláz a vnějších pohlavních orgánů, v případě, že tyto všechny testy vykazují shodnost a nenesou znaky žádného chirurgického zásahu. Tato aplikace biologických měřítek pro určení druhu pohlaví byla potvrzena odvolacím soudem ve věci R. versus Tan (1983, zápisy Královského [Nejvyššího] soudu č. 1053): tento soud tuto definici rozšířil o prohlášení, že osoba, která se narodila s mužským pohlavím, byla po právu odsouzena k zákonnému potrestání, z toho důvodu, že žije z výdělků z prostituce, bez ohledu na to, že tento obviněný podstoupil operaci na změnu pohlaví. Podle § 11 odst. b) zákona o manželských sporech z r. 1973, jakékoliv manželství, ve kterém zúčastněné strany nejsou opačného pohlaví, je od samého počátku neplatné. V tomto zákoně je použita definice pohlaví obou partnerů vstupujících do manželství z výše zmíněného případu Corbettová versus Corbett. Právě podle tohoto rozhodnutí by mělo být manželství transsexuála změněného na ženu a muže prohlášeno za neplatné na základě toho, že tento transsexuál nebyl schopen naplnit manželství ve smyslu řádného a úplného pohlavního styku (obiter per soudce Ormrod).

C. Rodné listy

28. Matriční zápisy o nově narozených se řídí zákonem o vedení rodných a úmrtních matričních záznamů z r. 1953 (dále jen „zákon z r. 1953“). Paragraf 1 (1) tohoto zákona ukládá registraci každého narozeného dítěte u okresního matričního úřadu podle místa narození. Zápis je podložen písemnou zprávou o skutečnostech daných při narození dítěte. Z toho vyplývá, že rodný list je právní dokument, který nepotvrzuje současnou totožnost, ale historické skutečnosti.

29. Pohlaví dítěte musí být zapsáno do rodného listu. Skutečnosti bližší určující druh pohlaví dítěte při narození nejsou v tomto zákoně bližší specifikovány. Běžná praxe matričního úředníka se zakládá výhradně na použití biologických měřítek (chromozomálních, dále podle pohlavních žláz a vnějších pohlavních orgánů), jak již dříve uvedl soudce Ormrod v případě Corbettová versus Corbett.

30. Zákon z r. 1953 také stanovuje, že opravy v tomto typu dokumentů mohou být prováděny matričním úředníkem pouze v případě úředních či faktických chyb. Oficiální stanovisko říká, že změna může být provedena pouze v případě, když byla chyba v písemné zprávě o narození dítěte. Pozdější evidentní fakta vyplývající z pozdějšího života dané osoby spočívající v konfliktu psychologického chápání pohlaví a biologické skutečnosti nejsou průkazná pro tvrzení, že původní zpráva o narození byla faktickým omylem. Změna původní dokumen-

tace může být provedena pouze v případě, kdy bylo zjevně chybně určeno pohlaví dítěte či kde se všechna biologická měřítka neshodovala. Tehdy je nezbytné doložit lékařské potvrzení o tom, že původní zpráva byla chybná. Za chybnou zprávu se ale v žádném případě nepovažuje změna pohlaví chirurgickou cestou.

31. Podle vládního prohlášení hlavní matrikář nedoporučuje používání rodného listu pro prokázání totožnosti a po mnoho let je v rodných listech zaneseno varování, že tento doklad není průkazem totožnosti osoby, která jej předkládá. Další dodržování této skutečnosti je věcí individuálního přístupu.

D. Sociální zabezpečení, zaměstnání a důchodové zabezpečení

32. Transsexuálové jsou nadále vedeni v evidenci pro účely sociálního zabezpečení, státního pojištění a zaměstnání jako nositelé původního pohlaví, které bylo zapsáno při narození. Z toho vyplývá, že transsexuál, který prodělal změnu z ženy na muže, půjde podle tohoto pravidla do důchodu nikoliv ve věku 60 let, jak platí pro ženy, ale ve věku 65 let.

E. Další materiály vztahující se k věci

33. V rozsudku Evropského soudního dvora (ECJ) z 30. dubna 1996 ve věci P. versus S. a Rady hrabství Cornwall bylo uvedeno, že diskriminace vyplývající ze změny pohlaví se posuzuje jako diskriminace pohlaví podle čl. 5 § 1 směrnice rady č. 76/207/EEC z 9. února 1976, o respektování principů rovného zacházení s muži i ženami ať už v přijetí do zaměstnání, u profesní přípravy či pracovních podmínek, a tak toto ustanovení implikuje i skutečnost, že je předem zamezeno propuštění transsexuála ze zaměstnání z důvodů vztahujících se ke změně pohlaví. ECJ ve svém rozhodnutí odmítl argument vlády Velké Británie, že zaměstnavatel by byl i tak propustil P., kdyby tento byl dříve ženou a byl by podstoupil operaci na změnu pohlaví, tímto vyjádřením:

.... Kde jde o propuštění osoby ze zaměstnání z důvodů, že se chystá podstoupit léčbu vedoucí ke změně pohlaví, či již takovouto léčbu podstoupila, dále kde je s touto osobou nakládáno ve srovnání s osobami toho pohlaví, ke kterému byla přetvořena, v její neprospěch.

Tolerování takovéto diskriminace bylo burcující i když se týká této osoby, protože tímto dochází k ponižování její důstojnosti a svobody, tedy základních pravidel, které si tento Soud vzal za povinnost chránit a zachovávat.“ (odstavce 21 – 22).

34. Rozhodnutí ECJ bylo použito u Odvolacího soudu pro pracovní záležitosti v usnesení vydaném dne 27. 6. 1997 (Chessington World of Adventures, Ltd versus Reed [Zprávy pracovního práva č. 1, z r. 1997])

II. Pozorování organizace „Liberty“

35. V písemném vyjádření této organizace o právním uznání transsexuálů ve srovnávacím právu (viz odstavec 6 výše), „Liberty“ shrnuje, že během posledního desetiletí zde byl nepochybně jasný trend směřující k plnoprávnému uznání změny pohlaví v členských státech Rady Evropy. Podle této studie zpracované touto organizací jsou nyní ve většině členských států vytvářeny podmínky pro jejich uznání. Pro příklad z třicetisedmi zahrnutých zemí pouhé čtyři, (mezi nimiž byla i Velká Británie), nedovolují provést změnu pohlaví v rodném listu i jiném formuláři takovéto osoby, za účelem sladění skutečného druhu pohlaví této osoby a původního zápisu.

JEDNÁNÍ PŘED KOMISÍ

36. Slečna Sheffieldová podala žádost ke Komisi dne 4. srpna 1993. Uváděla v ní, že odmítnutím příslušného státu zlegalizovat zápis o druhu pohlaví podle provedené operace na změnu pohlaví došlo k porušení článků 8, 12 a 14 Úmluvy, a že se jí nedostávalo zákonného prostředku, kterým by prosadila svoji stížnost, a tím došlo k porušení článku 13. Dále si stěžovala, že byla přinucena podvodným způsobem k rozvodu a je jí bráněno ve styku s dcerou.

Dne 19. ledna 1996 Komise prohlásila žádost (č. 22985/93) za přípustnou s výjimkou stížnosti žadatelky týkající se jejího rozvodu a kontaktu s dcerou, která byla prohlášena za nepřipustnou dne 4. září 1995 pro nedodržení šestiměsíční lhůty dle Úmluvy. Ve své zprávě, datované 21. ledna 1997 (článek 31), Komise vyjádřila stanovisko, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy (patnáct hlasů ku jednomu); dále že žadatelčina stížnost týkající se článku 12 Úmluvy nevedla ke vzniku samostatného problému (devět hlasů ku sedmi); samostatný problém podle článku 14 Úmluvy také nevznikl (jednohlasně); a že k porušení článku 13 Úmluvy také nedošlo (jednohlasně).

37. Slečna Horshamová ve své žádosti podané ke Komisi dne 4. srpna 1993 tvrdila, že zamítnutím legalizace jejího společenského postavení jako ženy, která prodělala operaci na změnu pohlaví, odpovědný stát porušil články 3, 8, 12, 13 a 14 Úmluvy a dále článek 3 Protokolu č. 4 k Úmluvě ve vztahu k nepřímému vyhnání z odpovědného státu.

Dne 19. ledna 1996 Komise prohlásila žádost druhé žadatelky (č. 23390/94) za přípustnou s výjimkou jejich stížností podle článku 3 Úmluvy a článku 3 Protokolu č. 4, které dne 4. září 1995 Komise prohlásila za nepřipustné. Komise ve své zprávě z 21. ledna 1997 (článek 31) vyjádřila stanovisko, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy (patnácti hlasy ku jednomu), dále že stížnost žadatelky k článku 12 nezakládá porušení tohoto článku v žádném směru (deseti hlasy ku šesti), že stížnost žadatelky k článku 14 Úmluvy nezakládá v žádném směru porušení tohoto článku, a že nedošlo k porušení článku 13 Úmluvy (jednomyslně).

38. Úplné znění stanoviska Komise v těchto dvou případech a záporných stanovisek je obsaženo ve zprávě, která je přílohou tohoto rozsudku.

KONEČNÝ NÁVRH PŘEDLOŽENÝ SOUDU

39. Žadatelky ve svém společném vyjádření požádaly soud, aby rozhodl a vyhlásil, že skutková podstata případu zakládá porušení jejich práv podle článku 8 Úmluvy nebo článku 14 Úmluvy společně s článkem 8 Úmluvy a vyhověl tak jejich žádosti podle článku 50.

Vláda ve svém vyjádření požádala soud, aby rozhodl a vyhlásil, že skutková podstata nezakládá žádné porušení práv žadatelek.

PŘÁVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Údajné porušení článku 8 Úmluvy

40. Stížnost žadatelek spočívala v tom, že odpovědný stát odmítl uznat po právní stránce, že jsou legálně ženského pohlaví, v čemž spočívalo porušení jejich práv na respektování jejich soukromého života, zakotvených v článku 8 Úmluvy, který stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

41. Komise podání žadatelek přijala. Vláda však trvala na tom, že v žádných okolnostech případu nedošlo k porušení článku 8.

1. Dokazování všech zúčastněných před soudem

(a) Stanovisko žadatelek

42. Žadatelky tvrdily, že anglické právo na ně nadále nazírá jako na osoby mužského pohlaví a díky tomu na nich je páchána újma. Odmítnutí legalizace jejich nového pohlaví ovlivňuje způsob jejich života, což je

často nutí k tomu, aby se na veřejnosti přiznaly k druhu pohlaví, kterého se zřekly. Toto je hluboce zraňovalo, přivádělo do stavu úzkosti a veřejně uráželo jejich důstojnost. Zkušenosti slečny Sheffieldové (viz odstavec 16 - 20 výše) poskytl přesvědčivý výčet skutečností znevýhodňujících její postavení. Tyto skutečnosti sužují přeoperované transsexuály a dosvědčují, jak současná právní úprava poškozuje jejich soukromí, a ti jsou pak nuceni riskovat spáchání trestného činu krivopřísežnictví. Pokud se týká slečny Horshamové, tato prohlásila, že musela opustit svoje bydliště ve Velké Británii, aby se vyhnula obtížím, se kterými se zde jako transsexuál setkávala.

43. Obě žadatelky tvrdily, že právo odpovědného státu je neustále založeno na restriktivním a čistě biologickým přístupu k určování druhu pohlaví jednotlivých osob (viz odstavce 27 a 29 výše). Podle jejich názoru nevyvratitelnost tohoto přístupu musí být nyní přezkoumána ve světle nejnovějších vědeckých poznatků, které přesvědčivě ukázaly, že to, jak lidský mozek chápe svoji sexualitu, se také řadí k rozhodujícím ukazatelům. Rozlišovací a poznávací schopnosti lidského mozku, jeho schopnost odlišovat mužské pohlaví od ženského se podle profesora L. J. G. Goorena objevují okolo čtyř let věku. Problém nastává, když mozek stanovuje pohlaví v opačném smyslu, než jsou uzpůsobeny vnější pohlavní orgány. Touto dysfunkcí se vysvětluje, jak transsexuálové vnímají svoje tělo.

44. To, že anglické právo neustále pro určování druhu pohlaví trvá na používání čistě biologických hledisek, znamenalo, že nebyli schopni upravit rodné listy žadatelek ve smyslu jejich pohlaví, změněného operací. Žadatelky vznesly námitku proti oficiálnímu stanovisku, podle kterého není možné upravit podle současného stavu rodné listy, kromě případů úředního nebo faktického omylu. Uvedly příklady, kdy rodný list byl upraven tak, aby bral v úvahu změnu pohlaví osob, což odůvodnily tvrzením, že kdyby bylo možné upravit podle současného stavu rodný list v případech adopce, bylo by možné totéž provést i pokud jde o změnu pohlaví.

45. Žadatelky připomínaly, že soud v rozsudku ze dne 24. ledna 1986 (řada A, č. 106, str. 18 - 19, § 47) ve věci *Rees versus Velká Británie* uvedl, že odpovědný stát by měl změnit příslušná zákonná opatření vztahující se k vědeckému a společenskému rozvoji v oblasti transsexualismu. I v dalším rozsudku soud ve věci *Cossey versus Velká Británie* ze dne 27. září 1990 (řada A, č. 184, str. 17, § 41) toto znovu zdůraznil. Odpovědný stát dosud neupravil příslušné domácí právo, přes nové vědecké objevy v oblasti transsexualismu (viz odst. 42 výše) a zvyšující se právní uznání pooperační změny pohlaví transsexuálů na úrovni Evropské unie a v členských státech Rady Evropy (viz odst. 33 - 35 výše).

(b) Stanovisko vlády

46. Vláda reagovala tak, že v článku 8 Úmluvy není výslovně uvedena povinnost státu, který přistoupil k Úmluvě, všeobecně uznávat ve smyslu práva nový druh pohlaví osoby, která podstoupila operaci na změnu pohlaví. S odvoláním na výše uvedené rozsudky ve věci *Rees* a ve věci *Cossey* se vláda odvolávala na to, že stát, který přistoupil k Úmluvě, řádně dodržuje a v celé šíři uznává platné závazky plynoucí z článku 8, obzvláště v oblasti transsexualismu, kde není dostatečná shoda mezi členskými státy v tom, jakým způsobem se vyjadřovat k všeobecným právním, etickým a společenským problémům, které vyvstaly.

Namítala, že výsledky výzkumu profesora Goorena v pojetí psychologického pohlaví osobnosti (viz odst. 43 výše) nejsou konečné a vyžadují další ověřování (viz např. článek S. M. Breedlova v časopise „Příroda“, sv. 378, str. 15, ze dne 2. listopadu 1995); ani že se žadatelky nemohou odvolávat na výnos Evropského soudu ve věci *P. versus S.* a Rada hrabství Cornwall ve svém případě v tom smyslu, že existuje souhlas pro povinné uznání postavení transsexuálů. Tento případ se netýkal právního postavení transsexuálů. Nadto bylo mnoho podkladů předložených organizací „Liberty“ a vztahujících se k věci použito soudem již v době vynesení rozsudku ve věci *Rees*.

47. Vláda dále prohlásila, že žadatelky nepředložily žádné důkazy o tom, že by utrpěly nějakou zásadní každodenní újmu, ze které by vyplývalo, že úřady nějakým způsobem nedodržely rámec uznaných dohod. Žadatelky jsou povinny pouze za nepříliš častých okolností sdělovat své původní pohlaví, a to pouze tehdy, když to vyplývá ze zákona. Dále kdyby byla povolena úprava rodných listů žadatelek tak, aby bylo doloženo

jejich nové pohlaví, byla by narušena funkce rodné matriky jako zápisu historické skutečnosti; nelze ani podceňovat důsledky z toho plynoucí ve smyslu podceňování rodné matriky jako instituce.

48. Pod vlivem těchto úvah vláda prohlašuje, že tedy příkoří, které žadatelky mohly utrpět, není tak zásadní, aby byla narušena rovnováha mezi zájmy společnosti a zájmy jednotlivce.

(c) Stanovisko Komise

49. Komise vzala v úvahu tu skutečnost, že, ač žadatelky nejsou podrobovány každodennímu ponižování a potížím, jsou přesto vystaveny skutečnému a neustálému nebezpečí plynoucímu z obtěžujícího a stresujícího dotazování se a povinnosti učinit obtížná odhalení. Případ slečny Sheffieldové prokázal, že toto nebezpečí není jen teoretické.

50. Komise označila za nezvratné směřování evropských právních systémů k legalizaci změny pohlaví. Také shledala určujícím, že lékařská věda dosáhla shody ve vyjádření, že transsexualita je prokazatelný zdravotní stav, v zájmu kterého je eticky žádoucí léčba na změnu pohlaví a může být doporučena pro zlepšení kvality života, a kromě toho stát má v této oblasti oproti jiným členským státům dluh. Z hlediska tohoto vývoje nemůže být určující vládní obava z potíží plynoucích z výslovného začlenění problému transsexualit do současného právního systému. Podle názoru Komise mohou být nalezeny příslušné cesty, jak perspektivně přiznat transsexuálům práva na změnu pohlaví, aniž by došlo ke zhroucení historické povahy rodné matriky. Komise vzala v úvahu vládou předložené připomínky, vzala dokonce v úvahu širší pojetí v této oblasti a shledala, že vláda neprojevila dostatečné úsilí pro prosazení zájmů žadatelek, a z toho důvodu došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

2. Stanovisko soudu

51. Soud zjistil, že se všeobecně stížností žadatelek neposuzují z hlediska, zda se odpovědný stát podrobuje či nepodrobuje určitým závazkům na zajištění dodržování jejich práv na respektování soukromého života. Nebylo potvrzeno, že odmítnutí úřadů dovolit jim provést uznání pro právní účely, obzvláště se to týká provedení změny v rodném listu ve smyslu změny jejich pohlaví či vydávání rodných listů, jejichž obsah a povaha se odlišuje od záznamů provedených v době jejich narození, zakládá „bránění“ ve výkonu jejich práv.

Z toho vyplývá, že stejně jako ve výše zmíněných případech Reese a Cosseyové, problém, který žadatelky předložily soudu, nespočívá v tom, že odpovědný stát by se měl zdržet jednání vedoucí k jejich poškozování, ale že tento stát neučinil žádné pozitivní kroky pro to, aby změnil systém, který je podle nich poškozuje. Soud bude proto vycházet z tohoto základu.

52. Soud znovu zdůraznil, že pojem „respektování“ není jasně omezující, obzvláště co se týká platných závazků obsažených v tomto pojmu: poté, co vzal v úvahu rozmanitost závazných zvyklostí a rozdílnost v situaci v jednotlivých smluvních státech. Při určování, zda existuje platná povinnost, musí být brán zřetel na správnou rovnováhu mezi všeobecnými zájmy společností a zájmy jednotlivce, která musí být vytvořena, a hledání této rovnováhy je podstatné pro celou Úmluvu (viz výše zmíněný rozsudek ve věci Reese, str. 15, § 37; a rozsudek ve věci Cosseyové, str. 15, § 37).

53. V poznámce k užívání výše zmíněných principů v obou případech Reese i Cosseyové soud došel k závěru, že stejný odpovědný stát neměl platnou povinnost přetvářet povahu své knihy narozených, aby dovolil těmto žadatelům upravit nebo opatřit rodný list poznámkou ve smyslu jejich nové sexuální totožnosti nebo je vybavit kopií rodného listu či zkráceného listu, ve kterém vůbec nebyl odkaz na pohlaví nebo na pohlaví v době narození.

Přestože žadatelky pro naléhavost případu formulovaly své stížnosti ve lhůtách, které jsou širší než ta, které byly uplatněny panem Reesem a paní Cosseyovou, protože tvrdily, že podle článku 8 Úmluvy byla jejich práva porušena díky odmítnutí odpovědného státu všeobecně po právní stránce uznat změnu jejich pohlaví po operaci, přesto případ, kterého se dotýká podstata jejich stížnosti, spočívá v neustálém setrvávání úřadů na určování pohlaví výhradně podle biologických hledisek a na neměnnosti zápisu druhu pohlaví v rodném listu.

54. Vláda neustále pokračuje v obhajobě současného systému vedení rodné matriky, vyplývající z obecného zájmu, jak byl přijat soudem v rozsudku ospravedlňujícím zachování rodné matriky jako záznamu historických skutečností, buď kromě úpravy za účelem zápisu změny pohlaví nositele zápisu nebo kromě zkráceného vydání, které neobsahuje druh pohlaví nositele (viz zejména rozsudek ve věci Cosseyové, str. 15 - 18, §§ 38 a 39), stejně jako kromě širokého chápání, které vláda vyhláší v souladu s léčbou, která by měla být zanesena v zákoně pro transsexuály po operaci na změnu pohlaví. Žadatelky tvrdí, že je nadále neúnosné pokračovat v obhajobě tohoto systému a neudělovat žádný zřetel na průkazný vědecký a právní pokrok a na zřetelné poškození, které se projevuje v účinnosti současné právní úpravy a jejího vlivu na jejich osobní postavení, což jsou podle nich skutečnosti, které posunují těžiště od důležitosti veřejných zájmů směrem k jejich potřebě jednat ve smyslu obhajoby jejich vlastních osobních zájmů.

55. Soud poznamenává, že v jeho rozsudku ve věci Cosseyová nebyly od doby přijetí rozsudku ve věci Rees vzaty v úvahu žádné zásadní vědecké výsledky v oblasti transsexuality, které by jej přinutily se odklonit od rozhodnutí přijatého ve druhém případě. Tento názor byl následně potvrzen v rozsudku ze dne 25. března 1992 ve věci B. versus Francie (řada A, č. 232 - C), ve kterém je zakotveno tvrzení, že zásadní povaha transsexuality dosud zůstává nejasná a že zákonnost operativního zásahu je někdy v těchto případech sporná (str. 49, § 48). Ačkoliv od doby vynesení rozsudku ve věci paní Cosseyové došlo k rozvoji právní úpravy, soud ve věci B. vyhlásil, že zde stále není dostatečná shoda mezi členskými státy, jak řešit široký rámec problémů spojených s celkovou právní úpravou vyplývající ze změny pohlaví.

56. Podle názoru soudu žadatelky nedoložily, že od přijetí rozsudku ve věci Cosseyová v roce 1990 došlo k jakýmkoliv objevům v oblasti medicíny, které by uspokojivě vyřešily pochybnosti vyplývající z okolností transsexuality. Zatímco výzkum profesora Goorena o roli mozku podmiňujícího transsexualitu se může jevit dostatečným příspěvkem do diskuse v této oblasti (viz odst. 43 výše), nelze průkazně říci, že jeho názory získaly všeobecnou podporu lékařské veřejnosti. Proto nelze kritizovat časové stanovisko úřadů odpovědné vládě k stanovení pohlaví podle toho, jak sexualitu chápe mozek, jako nepřiměřené. Soud by svoje stanovisko doplnil o to, že jako v době přijetí rozsudku v případě paní Cosseyové zůstává průkazné, že operace na změnu pohlaví přes veškeré vědecké pokroky při léčbě na změnu pohlaví nevyústuje v přijetí všech biologických příznaků opačného pohlaví.

57. Co se týká postupu v právní úpravě, soud přezkoumal srovnávací studii, která byla předložena organizací Liberty (viz odst. 35 výše). Avšak soud není plně srozuměn s tím, že nové směry v právní úpravě navržené přítelem soudu postačují k vytvoření jakéhokoliv všeobecného evropského přístupu k problému o vytváření právní úpravy k pooperační změně pohlaví. Tento přehled ani blíže nevyjadřuje, že by zde již byl všeobecně užívaný jednotný přístup, jak chápat zpětný odraz problému, protože právní uznání změny pohlaví se mohou promítnout i do dalších oblastí práva, jako je manželství, určení otcovství, práva na soukromí a ochranu dat, nebo i do okolností, za kterých může být transsexuál donucen odhalit svoje původní pohlaví.

58. Soud je proto přesvědčen, že by neměl měnit svoje rozhodnutí ve věci Rees a Cosseyová, a domnívá se, že na základě vědeckého a právního pokroku by ani tento odpovědný stát neměl nadále trvat na širší možnosti v obhajobě jeho trvajících odmítání uznat po právní stránce pooperační změnu v pohlaví transsexuála. Pro soud tato problematika transsexuality nadále vytyčuje celý soubor vědeckých, právních, morálních a společenských otázek, ke kterým není stejný přístup ani mezi smluvními státy (viz rozsudek ve věci X. Y. a Z. versus Velká Británie ze dne 22. dubna 1997, Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek z r. 1997 - II, str. 635, § 52).

59. Ani soud není přesvědčen, že historie případů žadatelek ukazuje selhání úřadů v uznání jejich nového pohlaví a poškozují jejich dostatečnou vážnost, ačkoliv odsouvá stranou širší chápání tohoto problému odpovědným státem (srov. výše zmíněný rozsudek ve věci B. versus Francie). Nelze pochybovat o tom, že okolnosti, na které narážela slečna Sheffieldová, byly zdrojem těžkostí a pocitů újmy, a že kdyby se slečna Horshamová vrátila do Velké Británie, také by se vystavila nebezpečí, že by musela sdělit svoje původní pohlaví. Současně musíme přiznat, že kterákoliv osoba může být po právu příležitostně dotazována, aby prokázala svoje pohlaví stejně jako zdravotní anamnézu. Toto je zcela jistě případ smluv o životním pojištění, které jsou založeny na poskytnutí úplné důvěry (uberrimae fidei). Také je to možné u pojištění motorových vozidel, kde pojištěnec může být požádán o vyznačení pohlaví řidiče, aby byl stanoven odhad možného nebezpečí. Dále by se zdálo důvodné, aby byla při soudním řízení provedena kontrola trestního rejstříku osoby, ať už pod dřívějším či současným jménem, před schválením této osoby jako ručitele obhajoby v trestních procesech. Avšak tyto situace, ve kterých žadatel může být požádán, aby prokázal svoje původní pohlaví, se neobjevují tak často, čímž by neprávem zasahovaly nepřiměřenou měrou do jejich práva na respektování soukromého života. Soud si dále všimnul, že odpovědný stát projevil určité úsilí o minimalizaci dotěrného dotazování na druh jejich pohlaví, protože jim umožnil vydání řidičského průkazu, pasu a dalších úředních dokladů již na jejich nová jména a s novým druhem pohlaví, a tím, že používání rodných listů jako dokladů totožnosti je oficiálně znemožněno (viz odst. 26 a 31).

60. Po přijetí těchto závěrů soud nemůže než poznamenat, že přes svoje prohlášení v případě Reese a Cosseyové o důležitosti zachování nutnosti pro náležitá zákonná opatření v této oblasti, po přezkoumání bere na zřetel zejména vědecký a společenský vývoj (viz, zvláště str. 18 - 19, § 47 a str. 41, § 42), přičemž se zdálo, že odpovědný stát pro to zatím nic neučinil. Skutečnost, že transsexuál si může nechat zanést změnu pohlaví do řidičského průkazu nebo pasu nebo změnit křestní jméno, rozhodně nejsou novými opatřeními. Tyto platily již v době případu pana Reese. I kdyby nedošlo k žádným zásadním změnám od data rozsudku ve věci paní Cosseyové, který umožnil pevně rozhodnout o etice transsexuality, v oblasti vědeckého pokroku, jsou pro případ příznačné okolnosti zvýšeného společenského přijímání transsexuality a problémů spojených se střetáváním s transsexuály se změněným pohlavím. I když soud v této věci neshledal porušení článku 8, znovu zdůrazňuje, že tento problém by měly smluvní státy přezkoumávat.

61. Z těchto důvodů vyplývá, že soud má za to, že žadatelky neprokázaly, že má odpovědný stát zákonnou povinnost podle článku 8 Úmluvy uznat právně jejich druh pohlaví po operaci. Z toho vyplývá, že nedošlo k porušení žádného ustanovení v tomto naléhavém případě.

II. Údajné porušení článku 12 Úmluvy

62. Žadatelky dokládají, že jakékoliv manželství, které uzavře na ženu změněný transsexuál a muž bude podle anglického práva od samého začátku neplatné, a vyplývá ze skutečností, že takto po stránce pohlaví změněný transsexuál je pro právní účely považován za muže. Když označily příkoří, které se jim děje ve smyslu jejich práva na manželství v kontextu jejich všeobecné stížnosti podle článku 8 Úmluvy ke Komisi, spoléhaly se na článek 12 Úmluvy, který stanoví:

„Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.“

63. Zvláště slečna Horshamová uvádí, že si zamýšlela vzít svého partnera v Holandsku, kde bude uznána platnost jejího manželství. Avšak obávala se, že se nebude moci znovu usadit ve Velké Británii, protože bylo pochybné, zda anglický soud uzná platnost jejího manželství. To znamená, že byla přinucena žít svůj manželský život ve vnučeném vyhnanství mimo Velkou Británii.

64. Vláda přišla s tvrzením, že nedošlo k porušení práv žadatelek podle článku 12 Úmluvy a žádala soud, aby potvrdil tento názor na základě logického zhodnocení, které ho vedlo ke stejnému závěru ve výše zmíněných případech Reese a Cosseyové, kdy soud neshledal žádné porušení tohoto ustanovení. Co se týká situace slečny

Horshamové, vláda konstatovala, že nikdy nezamýšlela prověřovat platnost jí navrhovaného manželství, které může být uznáno anglickým právem při užití předpisů mezinárodního soukromého práva. Musí být vzato v úvahu, že nikdy nevyčerpala všechny domácí zákonné prostředky, pokud jde o její stížnost.

65. Komise shledala, že tvrzení žadatelek nevedla ke vzniku samostatného problému, který by se vztahoval k postatě jejich problému podle článku 8 Úmluvy.

66. Soud znovu připomněl, že právo na manželství, zaručené článkem 12, se vztahuje na tradiční manželství osob opačného pohlaví podle biologických hledisek. Toto vyplývá ze znění tohoto článku, který jasně stanoví, že jeho hlavním úkolem je chránit manželství jako základ rodiny. Dále tento článek stanovuje, že provádění tohoto práva bude podléhat národnímu právu jednotlivých smluvních států. Omezení z tohoto vyplývající však nesmí žádným způsobem toto právo redukovat, aby nedošlo k jeho oslabení. Avšak překážky v právu Velké Británie na manželství osob, které nespĺňují podmínku opačného biologického pohlaví, nemají patrně na toto vliv. (viz výše zmíněný rozsudek ve věci Rees, str. 19, §§ 49 a 50).

67. Soud dále připomněl, že ve svém rozsudku ve věci Cosseyové shledal, že tradiční pojetí manželství, jak je uvedeno v článku 12 Úmluvy, vytváří dostatečné důvody pro pokračování důležitosti biologických kritérií určujících pohlaví pro účely manželství, a je záležitostí pravomoci smluvních stran, aby ovlivňovaly národní právo v oblasti výkonu práva na manželství (str. 18 § 46).

68. Ve světle těchto skutečností soud neshledal, že došlo k porušení článku 12 Úmluvy z důvodu, že podmínky stanovené v odpovědném státě zákonem o manželství z r. 1973 (viz odst. 27 výše) neumožňují ani jedné z žadatelek uzavřít platné manželství.

69. Soud není přesvědčen o tom, že stížnost slečny Horshamové vedla ke vzniku samostatného problému podle článku 12, který se týká záruky odpovědného státu k uznání manželství přeoperovaných cizinců - transsexuálů, spíše než k uznání práva na uzavření manželství takovýchto jedinců v rámci jeho jurisdikce. Tato žadatelka však v každém případě nepředložila jediný důkaz o tom, že měla úmysl usadit se ve své vlasti, ve Velké Británii a žít zde řádným manželským životem. Takže nemůže s určitostí být sděleno, že výsledkem bude prověřování platnosti jejího manželství prostřednictvím anglických soudů.

70. Soud shledává, že nedošlo k porušení článku 12.

III. Údajné porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 8 téže Úmluvy

71. Žadatelky tvrdí, že je ve vztahu k nim porušován článek 14 Úmluvy ve spojení s článkem 8 téže Úmluvy. Článek 14 stanoví:

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

72. Žadatelky tvrdily, že transsexuálové jsou často nuceni na veřejnosti označovat své pohlaví tak, jak neopovídá jejich vnějšímu vzhledu. Diskriminace, kterou trpí ve srovnání s ostatními členy společnosti nebo jinými ženami, které neprošly operativní změnou pohlaví, je dotěrná a vyvolává hluboké rozhořčení a úzkost. Vzhledem k tomu, že právo s nimi nadále zachází jako by byly mužského pohlaví, tvrdily, že jsou oběťmi sexuální diskriminace vzhledem k újmám, které utrpí, narozdíl od mužů pokud odhalí své předoperativní pohlaví. Zdůraznily, že jejich znevýhodněná právní pozice rušivě zasahuje do jejich intimního života nerovným způsobem, který nelze ospravedlnit žádostí odpovědného státu o širší pojetí článku 14 Úmluvy.

73. Vláda předložila důkazy o tom, že žadatelkám se dostalo rovného zákonného zacházení jako komukoliv jinému, kdo podstoupil operaci na změnu pohlaví. V každém případě jakýkoliv rozdíl v zacházení, který žadatelky cítí ve srovnání s ostatními členy společnosti, může být ospravedlněn na základě důvodů, které byly předloženy při obhajobě na základě stížností žadatelek podle článku 8 Úmluvy.

74. Komise shledala, že stížnost žadatelek nevede ke vzniku samostatného problému, který by se vztahoval k závěrům učiněným v zájmu jejich tvrzení před soudem, podle článku 8 a 12 Úmluvy.

75. Soud zdůraznil, že článek 14 dovoluje ochranu proti diskriminaci při výkonu práv a svobod zajišťovaných i dalšími podstatnými ustanoveními Úmluvy. Avšak ne každá odlišnost ve vztahu k jednání v sobě zahrnuje porušování tohoto článku. Místo toho musí být prokázáno, že s jinými osobami je ve stejných situacích jednáno lepším způsobem a že zde neexistuje žádné zákonné nebo objektivní zdůvodnění pro toto rozlišování.

Smluvní státy požívají určitou volnost v pojetí, zda a do jaké míry odlišnosti v jinak podobných situacích odůvodňují jiný právní režim (viz rozsudek ve věci Stubbingsová a další versus Velká Británie, ze dne 22. října 1996, Záznamy, r. 1996 - IV, str. 1507, § 72).

76. Soud tvrdí, že již učinil závěr o tom, že odpovědný stát nepřekročil šíři svého výkladu, podle kterého neuznal právoplatnost změny pohlaví prostřednictvím operace. Tímto závěrem bylo potvrzeno, že je zachovávána rovnováha mezi ochranou zájmů transsexuálů jako žadatelek a zájmů společnosti obecně, a že situace, ve kterých žadatelky mohou být požádány o sdělení druhu pohlaví před operací, se neobjevují tak často, aby se mohly domnívat, že je neprávem a nerovným způsobem zasahováno do jejich práva na respektování soukromého života.

Tyto zřetele, které jsou obsaženy ve stanovisku o „zákonném a objektivním ospravedlnění“ pro účely článku 14 Úmluvy (viz výše zmíněný rozsudek ve věci Cosseyová, str. 17, § 41), jsou také brány v úvahu jako ospravedlňující odlišnosti v zacházení, které žadatelky zažily bez ohledu na to, k jaké skupině patří.

77. Soud proto dospěl k závěru, že v této části stížnosti nebyla spáchána žádná křivda.

IV. Údajné porušení článku 13 Úmluvy

78. Žadatelky uvedly ve svém prohlášení a při ústním jednání, že si nepřejí usilovat o projednávání jejich stížností podle článku 13.

79. Komise potvrdila, že nedošlo k porušení tohoto ustanovení a vláda uvedla toto sdělení ve svém prohlášení. Ani vláda ani zástupce Komise neprotestoval proti stížnosti během ústního jednání.

80. Soud vzal v úvahu výše zmíněné skutečnosti a nepovažoval za nutné projednávat tuto část stížnosti.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD:

1. potvrzuje poměrem jedenácti hlasů ku devíti, že nedošlo k porušení článku 8 Úmluvy;
2. potvrzuje poměrem osmnácti hlasů ku dvěma, že nedošlo k porušení článku 12 Úmluvy;
3. potvrzuje jednomyslně, že nedošlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 8 Úmluvy;

4. potvrzuje jednomyslně, že není nutné projednávat stížnost žadatelek podle článku 13 Úmluvy.

Rozsudek je vyhotoven v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášen na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 30. července 1998.

Herbert PETZOLD
tajemník soudu

Rudolf BERNHARDT
předseda

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA
19. února 1998
VĚC GUERROVÁ A DALŠÍ VERSUS ITÁLIE
(Rozsudek ve věci Guerrová a další versus Itálie)

Evropský soud pro lidská práva, zasedající ve věci Guerrová a další proti Itálii, v souladu s ustanovením 53 Jednacího řádu Soudu B, jako Velký senát, který tvořili následující soudci: R. Bernhardt, předseda, Thór Vilhjálmsson, F. Gölcüklü, F. Matscher, B. Walsh, R. Macdonald, C. Russo, A. Spielmann, E. Palm, A. N. Loizou, Sir John Freeland, M. A. Lopes Rocha, G. Mifsud Bonnici, J. Makarczyk, B. Repik, P. Jambrek, P. Küris, E. Levits, J. Casadevall, P. van Dijk, a dále H. Petzold, tajemník Soudu a P. J. Mahoney, zástupce tajemníka Soudu, po poradě Senátu, která se konala dne 28. srpna 1997 a dne 27. ledna 1998, posledně uvedeného data vynesl následující rozsudek:

POSTUP

1. Příklad byl Soudu předán Evropskou komisí pro lidská práva (dále jen „Komise“), dne 16. září 1996 během tříměsíční lhůty stanovené článkem 32 § 1 a článkem 47 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Tomu předcházelo podání stížnosti proti Italské republice (č. 14967/89), předložené Komisi podle článku 25 čtyřiceti italskými státními příslušnicemi dne 18. října 1988, a to: Annou Marií Guerrovou, Rosou Annou Lombardiovou, Grazií Santamariovou, Addoloratou Caterinou Adabbovou, Annou Marií Virgатовou, Antonettou Manciniovou, Michelinou Berardinettiovou, Marií Di Lellovou, Marií Rosa Porcovou, Annou Marií Lanzettovou, Grazií Lagattollovou, Apollonií Rinaldiovou, Renatou Marií Pilatiovou, Raffaelou Ciuffredovou, Raffaelou Lauriolovou, Dianou Gismondiovou, Filomenou Totarovou, Guilij De Feudis, Sipontinou Santorovou, Marií Lucii Ritou Colavelli Tattilovou, Irenou Principovou, Marií De Filippovou, Vittorií De Salviovou, Annou Totarovou, Marií Telerovou, Gracií Telerovou, Nicolettou Lupoliovou, Lisou Schettinovou, Marií Rosarií Di Vicovou, Gioií Quitadamovou, Elisou Annou Castriottovou, Giuseppinou Rinaldiovou, Giovannou Gelsominovou, Antonii Ilianou Tittovou, Concettou Trottovou, Rosou Annou Giordanovou, Annou Marií Trufiniovou, Angelou Di Tullovou, Annou Marií Giordanovou a Raffaelou Rinaldiovou.

Požadavek Komise vycházel z článků 44 a 48 a prohlášení, jímž Itálie uznala obligatorní pravomoc tohoto Soudu (článek 46). Předmětem uvedeného požadavku bylo vydání rozhodnutí, zda skutkový děj případu zakládá porušení závazků odpovědného státu podle článku 10 Úmluvy.

2. Zadatelky dne 4. října 1997 ustanovily advokáta, který je bude zastupovat (ustanovení 31 Jednacího řádu Soudu B) a kterému předseda povolil užívat italský jazyk (ust. 28 § 3).

3. Do ustanoveného Senátu byl z moci úřední jmenován pan C. Russo, zvolený soudce italské národnosti (článek 43 Úmluvy), a pan R. Bernhardt, místopředseda Soudu (ust. 21 § 4 (b)). Dne 17. září 1996 vylosoval pan R. Ryssdal, předseda Soudu, za přítomnosti tajemníka Soudu, dalších sedm členů, a to pány F. Matschera, A. Spielmanna, Sira Johna Freelanda, M. A. Lopese Rocha, J. Makarczyka, J. Casadevalla a P. van Dijka (článek 43 in fine Úmluvy a ust. 21 § 5).

4. Pan Bernhardt z titulu funkce předsedy Senátu (ust. 21 § 6) prostřednictvím tajemníka Soudu konzultoval se zástupcem italské vlády (dále jen „vláda“), právním zástupcem žadatelek a delegátem Komise postup soudního řízení (ust. 39 § 1 a 40). Na základě toho bylo tajemníkovi Soudu dne 14. dubna 1997 předáno vyjádření žadatelek a dne 16. dubna vyjádření vlády.

5. Dne 29. dubna 1997 Komise předložila spis o řízení před ní v souladu s požadavkem tajemníka, který jednal podle pokynů předsedy.

6. V souladu s rozhodnutím předsedy senátu se veřejné zasedání senátu konalo v Paláci lidských práv ve Strasbourgu dne 27. května 1997. Tomu předcházelo předběžné řízení u Soudu.

Před Soudem stanuli:

(a) za Vládu: pan G. Raimondi, úředník, z příkazu Diplomatické právní služby, Ministerstvo zahraničních věcí, zástupce vlády; pan G. Sabbeone, úředník, z příkazu Legislativního úřadu, Ministerstvo spravedlnosti, poradce;

(b) za Komisi: pan I. Cabral Barreto, delegát;

(c) za žadatelky: paní N. Santilliová, advokát, právní zástupkyně.

Soud vyslechl projevy pana Cabrala Barreto, paní Santilliové, pana Sabbeoneho a Raimondiho.

7. Dne 3. června 1997 se senát rozhodl vzdát se soudní pravomoci ve prospěch velkého senátu (ust. 53 § 1).

8. Do ustanoveného velkého senátu byli z moci úřední jmenováni pan Ryssdal, předseda Soudu, pan Bernhardt, místopředseda Soudu, a další členové a náhradníci za ty členy senátu, kteří se vzdali soudní pravomoci; jmenovitě to byli pánové P. Kūris, G. Mifsud Bonnici, Thór Vilhjálmsson a B. Repik (ust. 53 § 2 (a) a (b)). Dne 3. července 1997 za přítomnosti tajemníka vylosoval předseda dalších sedm soudců povoláných k doplnění velkého senátu, a to pana F. Gölcüklüa, B. Walshe, R. Macdonalda, paní E. Palmovou, pány A. N. Loizou, P. Jambreka a E. Levitse (ust. 53 § 2c).

9. Dne 29. července 1997 dovolil předseda Soudu delegátovi Komise, aby prozkoumal průkaznost požadavku žadatelek. Komentář k tomuto zkoumání byl doručen Soudu dne 19. září 1997.

10. Po projednání s vládním zástupcem, delegátem komise a zástupcem žadatelek se Velký senát usnesl dne 28. srpna 1997, že není nezbytné v případě dále konat zasedání ve smyslu rozhodnutí původního Senátu o vzdání se soudní pravomoci (ust. 40 a ust. 53 § 6).

11. Protože se pan Ryssdal nemohl dne 27. ledna 1998 účastnit rokování, zastoupil ho ve funkci předsedy velkého senátu pan Bernhardt (ustanovení 21 § 6 a 53 § 6).

SKUTKOVÁ ZJIŠTĚNÍ

I. Okolnosti případu

A. Zemědělská továrna společnosti Enichem

12. Všechny žadatelky žijí ve městě Manfredonia (provincie Foggia). Přibližně jeden kilometr od tohoto města se nachází chemička zemědělské společnosti Enichem ležící v katastru obce Monte Sant' Angelo.

13. V roce 1988 byla tato továrna vyrábějící hnojiva a kaprolaktam (chemickou sloučeninu získávanou procesem polykondenzace, která je důležitou výchozí látkou pro výrobu polyamidových látek jako je nylon) označena jako „vysoce nebezpečná“ podle hledisek stanovených prezidentskou směrnicí č. 175 ze dne 18. května 1988 („DPR 175/88“), kterým bylo do italského práva zanesena směrnice 82/501/EEC Rady evropských společenství (tzv. „Sevesoské“ směrnice) o nebezpečí velkých havárií průmyslového působení ohrožujícího životní prostředí a zdraví místních obyvatel.

14. Žadatelky uváděly, že v průběhu výrobního cyklu se z továrny uvolňuje množství hořlavých plynů – to je proces, který může vést až k výbušné chemické reakci, při které by došlo k uvolnění vysocetoxických látek – a dále i oxid siričitý, dusný, sodík, čpavek, kovové hydridy, kyselina benzoová a především oxid arzenitý. Tyto výroky byly prohlášeny vládou za nesporné.

15. K haváriím v důsledku selhání již v minulosti došlo, k nejzávažnější dne 26. září 1976, když vybuchla míchací věž na syntézu čpavkových plynů, čímž došlo k úniku několika tun uhličitanu draselného a roztoku uhličitanu obsahující oxid arzenitý. Do nemocnice bylo přijato 150 lidí s akutní otravou arsenikem.

16. Ve zprávě ze dne 8. prosince 1988 výbor, složený z odborníků, jmenovaný Radou oblasti Manfredonie potvrdil, že emise z továrny díky její zeměpisné poloze směřovaly k Manfredonii. Ve zprávě byla poznámka o tom, že továrna odmítla dovolit výboru provést inspekci a že výsledky studií provedené samotnou továrnou ukazovaly, že zařízení na úpravu emisí nebylo odpovídající a že odhad účinku na životní prostředí nebyl úplný.

17. Když v roce 1989 továrna omezila svoji produkci hnojiv, byla v souvislosti s tímto stále hodnocena jako nebezpečná továrna podle směrnice DPR 175/88. V roce 1993 Ministerstvo životního prostředí společně s Ministerstvem zdravotnictví vydalo nařízení, kterým stanovilo opatření pro tuto továrnu ve smyslu zvýšení bezpečnosti stávající výroby hnojiv a výroby kaprolaktamu, kdyby se v ní pokračovalo (viz odst. 27 níže).

18. Tato továrna v roce 1994 skončila s výrobou hnojiv. V provozu zůstala pouze tepelná elektrárna a úpravná přívodních a odpadních vod.

B. Trestní řízení

1. Před nižším soudem provincie Foggia

19. Dne 13. listopadu 1985 podalo 420 obyvatel Manfredonie (včetně žadatelek) žalobu, ve které si stěžovali na znečištění ovzduší emisemi neznámého chemického složení a toxicity původem z továrny. Proti sedmi ředitelům továrny bylo vzneseno obvinění a vedeno trestní řízení pro trestný čin ohrožení životního prostředí, způsobený uvolněním emisí z továrny a porušením předpisů o ochraně životního prostředí.

Rozsudek byl vyhlášen dne 16. července 1991. Většina obviněných unikla nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jednak protože se na jejich obvinění vztahovala amnestie, jednak byly promlčené nebo neprodleně zaplatili peněžitý trest (oblazione). Pouze dva z ředitelů byli odsouzeni k trestu odnětí svobody na pět měsíců, k peněžitému trestu ve výši dvou milionů lir a k finančnímu narovnání škod účastnických stran, protože nechali zřídít skládku odpadu bez předchozího schválení, proti příslušným ustanovením směrnice DPR 915/82 o ukládání odpadu.

2. Odvolací soud v Bari

20. V odvoláních obou odsouzených ředitelů a Veřejné elektrické společnosti (ENEL) a Rady oblasti Manfredonie, které se zúčastnily řízení jako účastnické strany požadující odškodnění, Odvolací soud v Bari zprostil dne 29. dubna 1992 oba ředitele viny z toho důvodu, že tento trestný čin nebyl prokázán, ale potvrdil přetrvávání napadnutelných rozhodnutí. Soud rozhodl, že chyby, ze kterých byli ředitelé obviněni při řízení režimu odpadů, byly ve skutečnosti příznačné pro pozdržení a nejistoty ve schválení a výkladu směrnic prováděných DPR 915/82, obzvláště v oblasti Apulie. V důsledku toho nedošlo k žádné újmě, která by dala vzniknout náhradě škody.

C. Stanovisko příslušných úřadů

21. Pro uskutečňování Sevesoské směrnice byl při italském Ministerstvu životního prostředí vytvořen výbor složený z představitelů státu a oblasti Apulie.

Tento výbor nařídil technickou expertizu, která byla prováděna porotou vytvořenou nařízením Ministerstva životního prostředí ze dne 19. června 1989. Porota předala následující vyjádření:

(a) oznámit, zda se tato továrna přiblížila k opatřením na ochranu životního prostředí ve vztahu k vypouštění odpadních vod, k zacházení s tekutým i pevným odpadem, k emisím plynů a k hladinám škodlivého hluku; podat zprávu o aspektech bezpečnosti; a zkontrolovat, jaká oprávnění továrna ve smyslu těchto hledisek obdržela;

(b) oznámit, zda umístění továrny je slučitelné s jejím okolím, obzvláště ve vztahu k problémům ochrany zdraví místních obyvatel a rostlin a zvířectva a ve vztahu k náležitému využití této země;

(c) navrhnout, jaké kroky by měly být učiněny k získání všech chybějících údajů k dokončení zprávy podle bodu (a) a (b) výše a určit opatření, která by měla být přijata k ochraně životního prostředí.

22. Továrna dne 6. července 1989 předložila bezpečnostní zprávu vyžadovanou článkem 5 směrnice DPR 175/88.

23. Porota dne 24. července 1989 zveřejnila svojí zprávu, která byla zaslána Státnímu a oblastnímu spojenému výboru. Tento zveřejnil svoje závěry dne 6. července 1990 a určil 30. prosince 1990 jako termín, kdy má být zpráva, požadovaná podle článku 18 směrnice DPR 175/88, o nebezpečí velkých havárií, předložena Ministroví životního prostředí. Výbor dále doporučil:

(a) pověření studií o bezpečnosti továrny a její slučitelnosti s okolím, dodatečný rozbor postupu při havárii a příprava a uskutečňování pohotovostních postupů;

(b) zavádění množství změn za účelem radikálního zmenšení úniku emisí do ovzduší a zřízení čištění odpadních vod, zvláště ve vytváření zásadních změn ve výrobních cyklech močoviny a dusíku, dále vytváření studií o znečišťování podloží a hydrogeologické struktury na místě továrny. Tyto kroky měly být uskutečněny do tří let. Porota se dále vyjádřila k potřebě řešení problémů při spalování kapalin a recyklace sodíkových solí.

Porota dále žádala vytvoření střediska k monitorování průmyslového znečištění do 30. prosince 1990 za účelem vytváření pravidelných kontrol činnosti továrny ve vztahu k veřejnému zdraví a ochraně životního prostředí a aby fungovalo jako epidemiologická observatoř.

24. Dne 20. června 1989 byly problémy vztahující se k fungování této továrny zmíněny v parlamentní otázce Ministroví životního prostředí. Ta samá otázka byla položena v Evropském parlamentu Komisi o evropských společenstvích dne 7. listopadu 1989. Příslušný člen Komise se vyjádřil takto: (1) Enichem zaslal italské vládě zprávu o bezpečnosti požadovanou ve smyslu článku 5 směrnice DPR 175/88; (2) na základě této zprávy vláda zahájila vyšetřování vedoucí ke kontrole bezpečnosti v továrně a k zavedení veškerých dalších bezpečnostních opatření, jestliže budou na místě, podle článku 18 směrnice DPR 175/88; (3) pokud se týká užití Sevesoské směrnice, vláda přijala ve vztahu k továrně příslušná opatření.

D. Opatření přijatá k informování místních obyvatel

25. Články 11 a 17 směrnice DPR 175/88 příkazují příslušnému starostovi a prefektovi, aby informovali místní obyvatele o možném nebezpečí v souvislosti s průmyslovou výrobou, dále o přijatých bezpečnostních opatřeních, která byla provedena v továrně pro případ pohotovosti, a o případném postupu v době havárie.

26. Dne 2. října 1992 vyjádřil Koordinační výbor pro průmyslová bezpečnostní opatření svůj názor na pohotovostní plán, který byl navržen prefektem Foggie ve smyslu článku 17 §1 směrnice DPR 175/88. Dne 3. srpna 1993 byl tento plán zaslán na příslušný výbor Ministerstva národní obrany. V dopisu ze dne 12. srpna 1993 náměstek Ministra národní obrany ujistil prefekta Foggie, že tento plán bude neprodleně předložen Koordinačnímu výboru k vyjádření a dále vyjádřil naději, že může zahájit účinnost jak nejdříve bude možné, a že může uskutečnit citlivé otázky nastolené s plánováním pohotovostních opatření.

27. Dne 14. září 1993 Ministři životního prostředí a zdravotnictví společně přijali závěry ze zprávy o bezpečnosti v továrně z července 1989 ve smyslu článku 19 směrnice DPR 175/88. Tyto závěry předpisovaly řadu vylepšení, která měla být provedena na instalacích jak ve vztahu k výrobě hnojiv, tak pro případ znovu zahájené výroby kaprolaktamu (viz odst. 17 výše), dále pak vybavily prefekta pokyny o plánu pro případ pohotovosti, za který byl zodpovědný, a opatřeními na informování místních obyvatel ve smyslu článku 17 směrnice DPR 175/88.

Avšak ve svém dopisu ze dne 7. prosince 1995 k Evropské komisi pro lidská práva starosta Monte Sant' Angelo upozorňoval, že vyšetřování za účelem sestavení závěrů ve smyslu článku 19 stále pokračuje a že dosud nedostal žádné příslušné dokumenty. Uváděl, že oblastní rada stále očekává směrnici z Ministerstva národní obrany, aby mohla rozhodnout, jaká by měla být přijata bezpečnostní opatření a jaké postupy by měly být uplatněny pro případ havárie a oznámeny veřejnosti. Řekl, že kdyby továrna obnovila výrobu, opatření na informování veřejnosti by byla přijata, jakmile by byly přístupné závěry z vyšetřování.

II. Příslušné domácí právo

28. Ve smyslu povinnosti informovat veřejnost v záležitostech veřejné bezpečnosti a bezpečnosti ve vztahu k životnímu prostředí článek 5 směrnice DPR 175/88 stanoví, že veškeré podnikání ve vztahu k nebezpečným činnostem musí být detailně oznámeno Ministerstvu životního prostředí a Ministerstvu zdravotnictví, a kromě jiného musí obsahovat jeho aktivity a pohotovostní postupy pro případ velké havárie, dále jména osob odpovědných za provádění těchto postupů a opatření přijatá ve smyslu zmenšení nebezpečí na životním prostředí a veřejném zdraví. Článek 21 směrnice DPR 175/88 stanoví, že každá osoba odpovědná za tato opatření, která nepodaří zprávu nutnou ve smyslu článku 5, může být odsouzena k trestu odnětí svobody až na jeden rok nepodmíněně.

29. Článek 11 § 3 směrnice DPR 175/88 stanovil, že starostové jsou povinni informovat veřejnost o:

(a) vlastnostech výrobního procesu;

(b) vlastnostech a množství používaných látek;

(c) možném nebezpečí hrozícím zaměstnancům a dělníkům v továrně, veřejnosti a životnímu prostředí;

(d) závěrech z bezpečnostní zprávy předložené továrnou podle článku 5 a o dalších dodatečných opatřeních podle článku 19; a

(e) o bezpečnostních opatřeních a postupech, která by měla být dodržována v případě havárie.

Článek 11 § 2 stanovil, že za účelem ochrany výrobního tajemství každá osoba, odpovědná za prověřování zprávy či za příslušné podnikání, má zakázáno sdělovat jakékoliv informace získané v důsledku této činnosti.

30. Článek 11 § 1 stanovil, že údaje a informace o průmyslových aktivitách získané ve smyslu směrnice DPR 175/88 mohou být použity výhradně pro ten účel, pro který byly vyžádány. Toto ustanovení bylo částečně novelizováno legislativním nařízením č. 461 ze dne 8. listopadu 1995. Ustanovení odstavce 2 tohoto nařízení určuje výjimku k zákazu prozrazování výrobního tajemství pro případ konkrétní informace, jmenovitě takové, která se vztahuje k listině informací zasláné na Ministerstvo životního prostředí a oblastnímu nebo meziregionálnímu technickému výboru. Povinnosti starosty vztahující se k informování veřejnosti zůstaly nezměněny a jsou zahrnuty v odstavci 4.

31. Článek 17 směrnice DPR 175/88 také stanoví určité povinnosti prefektovi ve smyslu informování veřejnosti. Zvláště odstavec 1 tohoto ustanovení (nyní odstavec 1 bis) určuje prefektovi stanovit pohotovostní plán, vyplývající z informací poskytnutých továrnou a Koordinačním výborem pro průmyslová bezpečnostní opatření. Tento plán musí být zaslán na Ministerstvo vnitra a národní obrany. Ustanovení odst. 2 pokračuje tak, že po přijetí pohotovostního plánu musí prefekt odpovídajícím způsobem informovat příslušnou veřejnost o nebezpečí vyplývajícím z výroby, o bezpečnostních opatřeních přijatých za účelem zabránění velké havárie, o pohotovostních postupech plánovaných pro okolí továrny v případě velké havárie a o příslušných postupech pro případ havárie. Úpravy tohoto článku podle výše zmíněného legislativního nařízení zahrnují nový odstavec 1, který ukládá, že Ministerstvo národní obrany musí stanovit kritéria plánování pro případ nouze a pro přijetí opatření o informování veřejnosti prefektem, a dále zrušují odstavec 3, který stanovil, že příslušné informace zmiňované v odstavci 2 musí být zaslány na Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo zdravotnictví a na příslušné oblastní úřady.

32. Paragraf 14 (3) zákona č. 349 z 8. července 1986, kterým bylo v Itálii vytvořeno Ministerstvo životního prostředí a uvedena první zákonná ustanovení o ohrožení životního prostředí, stanoví, že každý má právo

na přístup k informacím o stavu životního prostředí, které jsou podle zákona přístupné v kancelářích správních úřadů, a na kopii zprávy o hospodaření (o výdajích) těchto úřadů.

33. V rozsudku (č. 476) ze dne 21. listopadu 1991 Rady pro správní právo Sicílie (Consiglio di Giustizia amministrativa per la Regione siciliana – která na Sicílii nahrazuje Nejvyšší správní soud) je uvedeno, že pojem „informace o stavu životního prostředí“ zahrnuje jakoukoliv informaci o fyzickém okolí lidské společnosti a týkající se některých zájmů této společnosti. Na základě těchto hledisek rozhodla Rada pro správní právo, že oblastní rada není oprávněna odmítnout vydat soukromé osobě svolení k získání kopie rozborů o stavu vody v oblasti ve smyslu jejího použití jako vody pitné.

III. Práce rady Evropy

34. K projednávanému případu se obzvláště z různých dokumentů Rady Evropy vztahuje Resoluce Parlamentního shromáždění č. 1087 (z r. 1996), o následcích černobylské havárie, která byla přijata dne 26. dubna 1996 (na 16. zasedání). Netýká se jen nebezpečí spojeného s výrobou a užíváním jaderné energie pro mírové účely, ale i dalších záležitostí, prohlašuje, že na „veřejný přístup ke zřetelné a úplné informaci ... musí být nahlíženo jako na základní lidské právo“.

JEDNÁNÍ PŘED KOMISÍ

35. Žadatelky podaly žádost ke Komisi dne 18. října 1988. Na základě článku 2 Úmluvy žadatelky tvrdily, že nedostatek praktických opatření, zvláště za účelem snížení úrovně znečištění a nebezpečí velkých havárií hrozcí z tovární výroby, rušivě zasahuje do jejich práva na život a fyzickou integritu. Dále si stěžovaly, že místní příslušné úřady neinformovaly veřejnost o nebezpečí a o postupech stanovených pro případ velké havárie, jak stojí zvláště v článku 11 § 3 a článku 17 § 2 Prezidentského nařízení č. 175/88, což narušilo jejich právo na svobodu informací, jak je zahrnuto v článku 10.

36. Dne 6. července 1995 Komise prohlásila žádost (č. 14967/89) za přípustnou ve vztahu ke stížnosti podle článku 10 a nepřipustnou v ostatních bodech. Ve své zprávě, datované dnem 29. června 1996 (článek 31), vyjádřila stanovisko, že došlo k porušení tohoto článku jedenadvaceti hlasy ku osmi. Úplné znění textu stanoviska Komise a tři odlišných stanovisek je obsaženo ve zprávě, která je dodatkem tohoto rozsudku.

KONEČNÝ NÁVRH PŘEDLOŽENÝ SOUDU

37. Vláda zakončila svoje prohlášení výzvou Soudu, ve smyslu svého původního prohlášení, aby zamítl žádost pro nevyčerpanost domácích opravných prostředků, a jako další možnost, aby rozhodl, že nedošlo k porušení článku 10.

38. Při jednání právní zástupce žadatelek požádal Soud, aby rozhodl, že došlo k porušení článků 10, 8 a 2 Úmluvy, a tím jeho klientkám vyhověl.

PRAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

I. Rozsah případu

39. Ke Komisi žadatelky vznesly dvě stížnosti. První, že úřady nepřijaly náležitá opatření k snížení nebezpečí znečištění od zemědělské chemičky společnosti Enichem v Manfredonii (dále jen „továrna“) a k předcházení nebezpečí velkých havárií; tato situace, jak tvrdily, narušila jejich právo na život a fyzickou integritu, jak je zaručeno článkem 2 Úmluvy. Druhou, že italský stát nepodnikl dostatečné kroky k informování o možném nebezpečí a o tom, jak postupovat v případě velké havárie, jak byly požadovány články 11 § 3

a 17 § 2 Prezidentského nařízení č. 175/88 („DPR 175/88“); z toho vyplývalo přesvědčení žadatelek o porušení jejich práva na svobodu informací zakotvené v článku 10 Úmluvy.

40. Dne 6. července 1995 Komise většinou hlasů potvrdila vládní předběžnou námitku, že domácí opravné prostředky nebyly vyčerpány ve vztahu k první otázce a vyhlásila zbytek žádosti za přípustný, „aniž by si předem udělala názor na podstatu problému“.

Ve své zprávě ze dne 25. června 1996 posuzovala případ podle článku 10 Úmluvy a rozhodla, že toto ustanovení je přípustné a došlo tehdy k jeho porušení, minimálně v průběhu období, kdy byla vydána směrnice DPR 175/88 v květnu 1988, a kdy došlo k zastavení výroby hnojiv v roce 1994, a tedy příslušné úřady měly povinnost učinit nezbytné kroky, kterými by zajistily, že by žadatelky, žijící v nejméně ohrožené oblasti, „obdržely příslušnou informaci o otázkách souvisejících s ochranou životního prostředí“. Osm členů Komise vyjádřilo svůj nesouhlas ve třech odlišných stanoviscích z nichž dvě ukazovaly na možnost rozdílného přístupu k případu a vycházely z toho, že článek 8 Úmluvy byl ve smyslu přijetí podané stížnosti přípustný.

41. Ve svém prohlášení u Soudu a při dalším jednání se žadatelky spoléhaly na článek 8 a 2 Úmluvy, přičemž tvrdily, že nedostatečné zpřístupnění příslušné informace porušilo jejich právo na respektování jejich soukromého a rodinného života a jejich práva na život.

42. Před Soudem delegát Komise pouze znovu zopakoval závěry uvedené ve zprávě (že nedošlo k porušení článku 10), zatímco vláda tvrdila, že stížnosti podle článku 8 a 2 přesahují působnost případu, protože jsou určeny rozhodnutím o přípustnosti.

Je proto nezbytné určit jako předběžný problém rozsah pravomoci Soudu, racione materiae.

43. Soud uznal za prvé, že jeho pravomoc „se rozšiřuje na všechny případy, které se týkají Úmluvy ve smyslu článku 48 a vztahují se k vysvětlení a užití této Úmluvy“ (viz článek 45 Úmluvy, upravený Protokolem č. 9), a že „v případě sporné pravomoci Soudu, je záležitost řešena rozhodnutím Soudu“ (článek 49).

44. Za druhé Soud znovu zdůraznil, že z důvodů svého dominantního postavení v určení zákonných vlastností skutkové podstaty případu se necítí být vázán určením vlastností ať už žadatele, vlády či Komise. Podle právní síly principu *jura novit curia*, Soud zvážil svůj vlastní návrh stížností podle článků a paragrafů, které se dříve nebraly v úvahu, a dokonce podle takového ustanovení, podle kterého dříve Komise neuznala stížnost za přípustnou, ale uznala ji za přípustnou podle jiného ustanovení. Stížnost nese takové znaky, jaké v ní jsou uvedeny, a ne jaké právní podklady nebo argumenty je podepřena (viz rozsudek ve věci *Powell a Rayner versus Velká Británie*, ze dne 21. února 1990, řada A, č. 172, str. 13 § 29).

Soud má plnou jurisdikci pouze v takovém případě, který je určen rozhodnutím o přijetí žádosti. V takto stanovených hranicích může soud projednávat jakýkoli právní problém, který nastane během soudního jednání (viz, mimo jiné též rozhodnutí *Philis versus Řecko* (č. 1) ze dne 27. srpna 1991, řada A, č. 209, str. 19, § 56).

45. V tomto naléhavém případě podklady vycházející z článku 8 a 2 nebyly přesně vyjádřeny ani v žádosti, ani v úvodních prohlášeních podaných k jednání před Komisí. Z toho jasně vyplývá, že i když tyto podklady byly blízké uznanému podkladu, zvláště tomu, který informoval všechny žadatelky žijící jeden kilometr od zmíněné továrny, tyto mohly mít vliv na jejich soukromý a rodinný život a jejich fyzickou integritu.

46. Ve vztahu k předchozímu a k rozhodnutí Komise o přípustnosti žádosti, Soud rozhodl o svoji pravomoci k projednávání případu podle článku 8 a 2 stejně jako podle článku 10.

II. Údajné porušení článku 10 Úmluvy

47. Žadatelky tvrdily, že k jejich újmě došlo k porušení článku 10 Úmluvy, který stanoví:

„1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice. Tento článek nebrání státům, aby vyžadovaly udělování povolení rozhlasovým, televizním nebo filmovým společnostem.

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti i odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinů, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.“

Údajné porušení se zakládá na selhání úřadů přijmout opatření, kterými by zajistily náležité informování veřejnosti o nebezpečí a o tom, co se má dělat v případě havárie v souvislosti s provozem továrny.

A. Předběžná námitka vlády

48. Tak jako před Komisí, vláda přednesla předběžnou námitku o nevyčerpání domácích zákonných prostředků, a to ve dvou bodech.

Za prvé vláda tvrdila, že bylo možné podat naléhavou žádost ve smyslu článku 700 občanského soudního řádu. Kdyby byly žadatelky skutečně pocítovaly bezprostřední nebezpečí ve spojitosti s provozem továrny, mohly a měly požadovat soudní příkaz, který by jim dovozoval náležitou ochranu jejich práv. Vláda přiznala opomenutí žadatelek v uvedení podobných případů, ve kterých byl článek 700 použit, bez ohledu na to, zda toto ustanovení může být použito proti veřejnoprávnímu orgánu, ale s určitostí mohlo být použito proti továrně, která, jako v uvedeném případě, nevydala bezpečnostní zprávu, jak vyžaduje článek 5 směrnice DPR 175/88 (viz odstavec 28 výše).

Za druhé poukazovala na skutečnost, že žadatelky nepodaly stížnost u trestního senátu na nedostatek příslušných informací od továrny, když takovéto opomenutí vede k trestní odpovědnosti podle článku 21 směrnice DPR 175/88.

49. Soud vzal v úvahu, že však ani jeden ze zmíněných zákonných prostředků by žadatelkám neumožnil dosáhnout jejich cíle.

Dokonce ačkoli vláda nebyla schopná prokázat, že naléhavá žádost by byla účinná, protože případy z oblasti životního prostředí dosud neiniciovaly vznik směrodatných soudních rozhodnutí v příslušné oblasti, článek 700 občanského soudního řádu by byl použitelným zákonným prostředkem, kdyby se stížnost žadatelek byla týkala opomenutí z hlediska přijímaných opatření na snížení nebo odstranění znečištění; ve skutečnosti z toho vycházelo rozhodnutí Komise, když úředně rozhodovala o přípustnosti žádosti (viz odst. 40 výše). Ve skutečnosti stížnost v tomto naléhavém případě spočívala v tom, že nebyla poskytnuta informace ani o možném nebezpečí ani o tom, co dělat v případě havárie, proto naléhavá žádost by byla pravděpodobně vyústila v pozastavení tovární produkce.

Protože došlo k zahájení trestního řízení, byly továrnou předloženy bezpečnostní posudky dne 6. července 1989 (viz odst. 22 výše) a kdyby byly žadatelky podaly žalobu v trestní věci, patrně by byly dosáhly odsouzení ředitelů továrny, ale zcela jistě nikoli zprostředkování jakékoliv informace.

Námitka proto musí být zamítnuta.

B. Podstata stížnosti

50. Zbývá určit, zda lze v této věci aplikovat článek 10 Úmluvy a jestliže ano, zda došlo k jeho porušení.

51. Ve vládním návrhu toto ustanovení téměř zaručuje svobodu na získání informací bez překážek tvořených státem; tím se nevytváří žádný pozitivní závazek. To bylo prokázáno skutečností, že Resoluce č. 1087

Parlamentního shromáždění Rady Evropy a směrnice 90/313/EEC Rady evropských společenství o svobodném přístupu k informacím o životním prostředí, hovoří spíše o dosažitelnosti, ne tedy o právu na informace. Kdyby existoval platný závazek poskytovat tyto informace, bylo by „nesmírně obtížné ho realizovat díky požadavku, kdy a jak by tato informace měla být zveřejněna, které úřady by byly odpovědné za její poskytování a kdo by měl být příjemcem takovéto informace.“

52. Komise, stejně jako žadatelky, byla toho názoru, že ustanovení o informování veřejnosti nyní je jedním ze základních prostředků na ochranu zdraví obyvatelstva i v těch situacích, kdy je životní prostředí ohroženo. Z toho vyplývá, že slova „Toto právo zahrnuje svobodu přijímat informace“ v odst. 1 článku 10 musela být sestavena tak, aby popisovala skutečné právo na informace, zvláště od příslušných úřadů, pro obyčejné místní obyvatele, kteří již byli či by mohli být zasaženi nějakou průmyslovou či jinou aktivitou, představující hrozbu pro životní prostředí.

Článek 10 nevaluje na státy pouze povinnost zpřístupnění informací o životním prostředí veřejnosti, požadavek, kterému se italská vláda, jak vidno, podrobila především účinností paragrafu 14 (3) zákona č. 349, ale také platnou povinnost tyto informace, které by se jinak díky svojí povaze nedostaly na veřejnost, shromážďovat, zpracovávat a rozšiřovat. Ochrana takto zajištěná článkem 10 měla preventivní funkci s ohledem na možné porušení Úmluvy v případě vážného poškození životního prostředí a článek 10 hraje svojí roli i v případě přímého porušení i dalších základních práv, jako je právo na život nebo na respektování soukromého a rodinného života.

53. Soud tento názor nepotvrdil. V případech, které se týkají omezování svobody tisku, existuje množství okolností, kdy právo na informování veřejnosti je klíčovou úlohou novinářů, kteří jsou tady proto, aby sdělovali informace a myšlenky ve veřejném zájmu (viz kromě jiných úředních dokladů, rozsudek ve věci *Observer a Guardian versus Velká Británie*, ze dne 26. listopadu 1991, řada A, č. 216, str. 30, § 59 /b/, a rozsudek ve věci *Thorgeir Thorgeirson versus Island*, ze dne 25. června 1992, řada A, č. 239, str. 27, § 63). Avšak skutečnosti současného případu se odlišují od těchto výše zmíněných případů, protože žadatelky si stěžovaly na nedostatky v systému vycházejícího ze směrnice DPR 175/88, která převedla do systému italského práva Směrnicí 82/501/EEC Rady Evropských společenství (dále jen „Sevesoská“ směrnice), o nebezpečí velkých havárií plynoucích z určitých průmyslových aktivit ohrožujících životní prostředí a zdraví místních obyvatel. Přestože prefekt Foggie připravil pohotovostní plán na základě podkladů předložených továrnou a tento plán byl zaslán na Ministerstvo národní obrany dne 3. srpna 1993, žadatelky se dosud k této příslušné informaci nedostaly (viz odst. 26 a 27 výše).

Soud znovu potvrdil, že právo na informace, vycházející z odst. 2 článku 10 Úmluvy, „v zásadě vládě nedovoluje znemožňovat fyzické osobě informovat se, když si ostatní přejí jí toto oznámit“ (viz rozsudek ve věci *Leander versus Švédsko*, ze dne 26. března 1987, řada A, č. 116, str. 29, § 74). Tato svoboda nemůže být vykládána jako kdyby uvalovala na stát, podobně jako v současném případě, platnou povinnost získávat a rozšiřovat informace ze svého vlastního návrhu.

54. Z toho vyplývá, že článek 10 nelze na tento naléhavý případ aplikovat.

55. Ve světle toho, co bylo řečeno v odst. 45 výše, tento případ nelze posuzovat podle článku 8 Úmluvy.

II. Údajné porušení článku 8 Úmluvy

56. Žadatelky, vycházejíce z těch samých skutečností, prohlašovaly před Soudem, že byl v jejich neprospěch porušen článek 8 Úmluvy, který stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinostem, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

57. Úlohou Soudu je rozhodnout, zda se dá tento článek aplikovat, a když ano, zda byl porušen.

Soud shrnuje za prvé, že všechny žadatelky žijí v Manfredonii, přibližně jeden kilometr od továrny, která díky svojí produkci hnojiv a kaprolaktamu, byla označena jako velmi nebezpečná již v roce 1988 v souladu s hledisky stanovenými ve směrnici DPR 175/88.

V průběhu výrobního cyklu továrna vypouští velké množství hořlavých plynů a jiných toxických látek, včetně oxidu arzenitého. Navíc, v roce 1976 následkem výbuchu míchací věže na syntézu čpavkových plynů došlo k úniku několika tun uhličitanu draselného a roztoku uhličitánů obsahující oxid arzenitý a do nemocnice bylo přijato 150 lidí s akutní otravou arzenikem.

Kromě toho ve zprávě ze dne 8. prosince 1988 výbor složený z odborníků jmenovaný Radou oblasti Manfredonie potvrdil, že emise z továrny díky její zeměpisné poloze často směřovaly k Manfredonii (viz odst. 14 – 16 výše).

Přímý účinek toxických emisí zasahuje do práva žadatelek na respektování jejich soukromí a rodinného života a je tedy článek 8 aplikovatelný pro tento případ.

58. Soud bere v úvahu, že nelze jeho stanovisko zjednodušit na tvrzení o „zásahu“ Itálie do práv žadatelek na soukromí nebo rodinný život: tyto si nestěžovaly na jednání státu, ale na jeho opomenutí jednat. Avšak přestože předmětem článku 8 je především ochrana jedince před svévolným zásahem státních orgánů, nenutí to stát odstoupit od takového zásahu: kromě tohoto primárně zamítavého slibu, mohou zde být platné závazky obsažené v platném respektování soukromí nebo rodinného života (viz rozsudek ve věci Airey versus Irsko, ze dne 9. října 1979, řada A. č. 32, str. 17, § 32).

V tomto případě bylo nutné stanovit, zda státní úřady učinily nezbytné kroky pro zajištění účinné ochrany práva žadatelek na respektování jejich soukromí a rodinného života, jak je zajišťuje článek 8 (viz rozsudek ve věci Lopéze Ostry versus Španělsko, ze dne 9. prosince 1994, řada A, č. 303 – C, str. 55, § 55).

59. Dne 14. září 1993, na základě článku 19 směrnice DPR 175/88, přijalo Ministerstvo životního prostředí společně s Ministerstvem zdravotnictví závěr o bezpečnostní zprávě předložené továrnou v červenci 1989. Tyto závěry předepisovaly provést vylepšení na zařízení jak ve vztahu k současné výrobě hnojiv, tak i pro případ obnovení výroby kaprolaktamu, a dále vybavily prefekta pokyny k pohotovostnímu plánu – který schválil v r. 1992 – a k opatřením, které byly vyžadovány ve smyslu informování místního obyvatelstva podle článku 17 směrnice DPR 175/88.

Avšak ve svém dopisu ze dne 7. prosince 1995 k Evropské komisi pro lidská práva starosta Monte Sant Angelo upozorňoval, že vyšetřování za účelem sestavení závěrů ve smyslu článku 19 stále pokračuje a že dosud nedostal žádné příslušné dokumenty. Uváděl, že oblastní rada stále očekává směrnici z Ministerstva národní obrany, aby mohla rozhodnout, jaká by měla být přijata bezpečnostní opatření a jaké postupy by měly být uplatněny pro případ havárie a oznámeny veřejnosti. Řekl, že kdyby továrna obnovila výrobu, opatření na informování veřejnosti by byla přijata, jakmile by byly přístupné závěry z vyšetřování (viz odst. 27 výše).

60. Soud znovu připomíná, že silné znečištění životního prostředí může ovlivnit zdraví jednotlivých osob a zabránit jim ve využívání jejich domovů tak, že naopak může ovlivnit jejich soukromí a rodinný život (viz, obdobně v rozsudku Lopéze Ostry versus Španělsko, zmiňovaného výše, str. 54, § 51). V tomto naléhavém případě žadatelky očekávaly, až do skončení výroby hnojiv v r. 1994, že obdrží podstatnou informaci, která by jim umožnila odhadnout míru nebezpečí, kterou spolu se svými rodinami mohou podstupovat, jestliže nadále setrvávají ve svém bydlišti v Manfredonii, městu bezprostředně ohroženém v případě vzniku havárie v továrně.

Soud proto potvrzuje, že odpovědný stát nedodržel svojí povinnost zajistit právo žadatelek na respektování jejich soukromí a rodinného života, a tím porušil článek 8 Úmluvy. Takže z tohoto důvodu došlo k porušení tohoto ustanovení.

IV. Údajné porušení článku 2 Úmluvy

61. Vzhledem ke skutečnosti, že dělníci této továrny umírali na rakovinu, žadatelky dále argumentovaly tím, že nedostatek informací o této projednávané otázce narušil jejich právo na život, jak jej zajišťuje článek 2 Úmluvy, který stanoví:

„1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.

2. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není víc než zcela nezbytné, při:

- a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí;
- b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené;
- c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.“

62. Když Soud dospěl k závěru, že došlo k porušení článku 8, shledal nezbytným zaujmout stejné stanovisko k případu ve vztahu ke článku 2.

V. Aplikace článku 50 Úmluvy

63. Článek 50 Úmluvy stanoví

„Pokud soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími s této Úmluvy a pokud vnitrostátní právo jmenované Strany dovoluje pouze částečnou nápravu v důsledku tohoto rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí soudu, pokud je to nezbytné, zajistí spravedlivé uspokojení poškozené strany.“

A. Škoda

64. Žadatelky požadovaly náhradu „biologické“ škody; požadovaly 20.000.000.000 italských lir (ITL).

65. Podle vládního návrhu však žadatelky neprokázaly, že by utrpěly nějakou škodu a ani jí podrobně nepopsaly. Kdyby Soud měl potvrdit, že nedošlo k finančnímu poškození, nález o porušení by byl dostatečným odškodněním.

66. Delegát Komise vyzval Soud, aby žadatelkám přiznal náhradu škody, která je odpovídající zvažované utrpěné škodě. Navrhoval sumu 100.000.000 ITL každé žadatelce zvlášť.

67. Soud potvrdil, že žadatelky skutečně neprokázaly žádnou finanční ztrátu, kterou utrpěly pro nedostatek informací. Jako odůvodnění uvedl, že žadatelky nepochybně utrpěly nehmotnou škodu a stanovil náhradu ve výši 10.000.000 ITL pro každou zvlášť.

B. Náklady a výlohy

68. Žadatelkám byla poskytnuta právní podpora pro řízení před Soudem ve výši 16.304 FRF; avšak na konci jednání jejich právní poradkyně předložila žádost se zápisem dodatečné částky ke svým honorářům.

69. Ani vláda ani delegát Komise se k této věci nevyjádřili.

70. Když Soud vzal v úvahu výši zaplacené právní podpory a opožděnost tohoto požadavku (viz ust. 39 § 1 a 52 § 1 Jednacího řádu B), tento požadavek zamítl.

C. Další požadavky

71. Nakonec žadatelky usilovaly o vydání soudního rozhodnutí, kterým by byl odpovědný stát nucen dekontaminovat veškerý příslušný průmyslový pozemkový majetek, vydat epidemiologickou studii oblasti a místního obyvatelstva a podniknout vyšetřování za účelem určení možných závažných dopadů na obyvatele a zvlášť se zaměřit na látky, o kterých se ví, že jsou rakovinotvorné.

72. Vláda tvrdila, že tyto požadavky jsou nepřijatelné.

73. Delegát Komise vyjádřil názor, že důkladné a účinné šetření provedené státními orgány spolu se zveřejněním a oznámením žadatelkám v úplném a přesném znění zprávy o příslušných aspektech produkce továrny v průběhu projednávaného období, včetně újmy skutečně způsobované na životním prostředí a zdraví obyvatel, jako dodatek k platbě nahrazující újmu, by plnilo závazky zahrnuté v článku 53 Úmluvy.

74. Soud poznamenává, že ho Úmluva k tomuto nezmocňuje. Znovu zdůrazňuje, že jenom stát může stanovit prostředky používané ve svém domácím právním systému, aby byly v souladu s ustanoveními Úmluvy, nebo napravit situaci, která porušila tuto Úmluvu (viz, podobně, následující rozsudky: Zanghí versus Itálie, ze dne 19. února 1991, řada A, č. 194-C, str. 48, § 26, Demicoli versus Malta, ze dne 27. srpna 1991, řada A, č. 210, str. 19, § 45 a Yağcı a Sargin versus Turecko, ze dne 8. června 1995, řada A, č. 319-A, str. 24, § 81).

D. Úrok z prodlení v placení

75. Podle informací přístupných Soudu zákonná sazba úroku platící v Itálii v době přijetí tohoto rozsudku činí 5 % ročně.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD:

1. zamítá devatenácti hlasy předběžnou námitku vlády;
2. potvrzuje osmnácti hlasy ku dvěma, že článek 10 Úmluvy není aplikovatelný v tomto případě;
3. potvrzuje jednohlasně, že článek 8 je aplikovatelný a byl porušen;
4. potvrzuje jednohlasně, že dále bylo nutné zvažovat případ podle článku 2 Úmluvy;
5. Potvrzuje jednohlasně:
 - (a) že odpovědný stát má zaplatit každé žadatelce po 10,000,000 (deset milionů) ITL ohledně nehmotné škody; a
 - (b) že jednoduchý úrok při roční sazbě 5 % bude splatný z této částky po uplynutí výše zmíněných tří měsíců až do narovnání;
6. Zamítá jednomyslně zbývající část vzneseného nároku na spravedlivé odškodnění.
Rozsudek je vyhotoven v anglickém a francouzském jazyce a vyhlášen na veřejném zasedání v Paláci lidských práv ve Strasbourgu 19. února 1998.

Herbert PETZOLD
tajemník Soudu

Rudolf BERNHARDT
předseda

Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Strasbourgu

Vydává Nejvyšší soud ČR v Nakladatelství ORAC, s. r. o., Praha

Předseda redakční rady: JUDr. Pavel Kučera

Nakladatelská redakce: JUDr. Olga Sovová

Překlad: Mgr. Eva Čmelinská

Sazba: Ivana Šteflová

Tisk: OSTRAVSKÉ TISKÁRNĚ, a. s., Ostrava

NOVINOVÉ VÝPLATNÉ
poštovné úvěrováno
pošta Ostrava 2

NOVINOVÉ VÝPLATNÉ
placeno převodem
pošta OZ Praha 025

Index 47 301

Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1999 (LI).

Přílohový sešit XVIII, ročník přílohových sešitů – V. z 11. 6. 1999.

Vydává Nejvyšší soud ČR v Nakladatelství ORAC, s. r. o., Praha.

Předseda redakční rady: JUDr. Pavel Kučera.

Adresa redakce: 657 37 Brno, Burešova 20, tel.: 05/41321237.

Ročně vycházejí 4 přílohové sešity.

Rozšiřuje, objednávky předplatného přijímá a informace o prodeji a odběru podává

Nakladatelství ORAC, s. r. o., 106 00 Praha 10, Jabloňová 80.

Administrace Nakladatelství ORAC: tel.: 02/758716, 02/755843, fax: 02/758720.

e-mail: orac@comp.cz; www.orac.cz

Podávání novinových zásilek povoleno: Českou poštou, s. p., Odštěpný závod Přeprava Praha, čj. 722/96, dne 21. 2. 1996.

Podávání novinových zásilek povoleno: Českou poštou, s. p., Odštěpný závod Severní Morava,

čj. 3687/95-P/1 ze dne 28. 12. 1995